

ombudsman
veřejný ochránce práv

Sp. zn.: 10/2021/NZ/AF
Č. j.: KVOP-24192/2024

Analýza soudních rozhodnutí o uložení ochranné výchovy

Výzkum veřejného ochránce práv 2024

Obsah

Analýza soudních rozhodnutí o uložení ochranné výchovy	1
Obsah	2
Úvodní slovo	3
Shrnutí	5
Právní úprava	7
Analýza výsledků obsahové analýzy	9
1. Analýza protiprávních činů vedoucích k uložení ochranné výchovy	9
1.1 Povaha spáchaných protiprávních činů	10
1.2 Počet protiprávních činů spáchaných jedním nezletilým	14
1.3 Fáze protiprávního činu a spolupachatelství	19
1.4 Vybrané okolnosti spáchání trestného činu	20
2. Rodinné zázemí nezletilých	22
2.1 Rodinné zázemí dětí a mladistvých	23
2.2 Absence výchovy jako jeden z faktorů pro uložení ochranné výchovy dítěti	25
2.3 Spolupráce rodiny dítěte se státními institucemi	26
2.4 Kriminogenní prostředí u dětí podle hodnocení soudu	28
2.5 Kriminogenní prostředí u mladistvých podle hodnocení soudu	29
3. Chování	30
3.1 Dlouhodobé problémy v chování u dětí a mladistvých	30
3.2 Problémy ve škole dětí podle hodnocení soudů	32
3.3 Psychické problémy nezletilých podle hodnocení soudu	33
4. Vzdálenost zařízení od rodiny	35

Úvodní slovo

Předkládaná analýza navazuje na obdobnou obsahovou analýzu z roku 2020, která byla zaměřena na soudní rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy.¹ Při jejím zpracování jsme zjistili nejednotný přístup v rozhodovací praxi soudů při rozhodování o umístování dětí do školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. S ohledem na skutečnost, že v roce 2021 proběhla série návštěv zařízení, ve kterých se ochranná výchova vykonává, považovali jsme za přínosné provést takto specificky zaměřený výzkum i s ohledem na zjištění učiněná analýzou týkající se nařizování ústavní výchovy.

Výzkum se zaměřil na srovnání důvodů, pro které byla uložena ochranná nebo nařízena ústavní výchova. Z provedených systematických návštěv totiž vyplývá, že nezletilí s nařízenou ústavní výchovou se svými projevy chování mnohdy nijak neliší od těch s ochrannou výchovou, a to včetně páčání trestné činnosti. Jedná se přitom o dva odlišné instituty, které je nutné rozlišovat, neboť plní jiný účel. Ochranná výchova je institutem trestního práva a má následovat v reakci na páčání trestné činnosti nezletilým. Ústavní výchova je pak institutem práva občanského a jedná se o náhradní formu péče, pokud o nezletilého nemohou pečovat jeho rodiče ani jiné osoby (např. pěstouni). Také jsme zjišťovali, v jakých případech nepostačuje uložení mírnějších opatření či zda soud zohledňuje individuální okolnosti nezletilých.

Výzkum je založen na obsahové analýze soudních rozhodnutí o uložení ochranné výchovy a nařízení ústavní výchovy (výzkumná metoda pro systematický a intersubjektivně ověřitelný popis obsahu).² Analýzu jsme provedli na třech souborech rozsudků z roku 2020, které jsme analyzovali zvlášť.

Dva soubory se vztahují k rozsudkům o uložení ochranné výchovy. **První soubor** tvoří z 92 rozsudků, které ukládají ochrannou výchovu dětem mladším 15 let. **Druhý soubor** obsahuje 19 rozsudků, kdy soud ukládá ochrannou výchovu mladistvým.

Všech 111 rozsudků jsme získali od školských zařízení. Z celkových 58 oslovených zařízení nám podklady k výzkumu zaslalo 50 z nich. Návratnost tedy představovala téměř devět desetin z celkového počtu zařízení pro výkon ochranné výchovy (86 %). Počet rozsudků o uložení ochranné výchovy jsme srovnali s daty o uložení ochranné výchovy ze statistické ročenky MŠMT.³⁴ Orientačně, podle tohoto zdroje, bylo v roce 2020 zhruba 110 dětí

1 VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy: Zpráva z návštěv zařízení 2022 [online]. Brno: KVOP, 2022 [cit. 5. 9. 2024]. Dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/10388>, s. 70–85.

2 SCHERER, Helmut. 2004. Úvod do metody obsahové analýzy. In: SCHULZ, Winfried, ed. Analýza obsahu mediálních sdělení. Ed. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2004, s. 29–50.

3 Statistická ročenka školství: výkonové ukazatele školního roku 2019/2020 [online]. Odbor informatiky a statistiky MŠMT, 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>.

4 Statistická ročenka školství: výkonové ukazatele školního roku 2020/2021 [online]. Odbor informatiky a statistiky MŠMT, 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>.

a mladistvých evidováno v zařízení ochranné výchovy na základě rozsudku, a lze proto důvodně předpokládat, že náš vzorek je úplný či téměř úplný.⁵

Třetím datovým souborem bylo 47 rozsudků o nařízení ústavní výchovy z výzkumu uskutečněného v roce 2020 týkajícího se dětí s nařízenou ústavní výchovou.⁶ Z původního souboru jsme vybrali rozsudky, kde bylo nařízení ústavní výchovy navázáno na spáchání trestného činu, přestože – jak jsem výše uvedl – je to v rozporu s účelem ústavní výchovy. Výsledky analýzy těchto rozsudků jsme následně porovnali s výsledky rozsudků o uložení ochranné výchovy dětem mladších 15 let.

5 Statistická ročenka člení informace o dětech umístěných do zařízení pro výkon ochranné výchovy podle školního roku, nikoliv podle roku kalendářního. Náš výzkum vybíral rozhodnutí v kalendářním roce 2020, přičemž podle statistické ročenky bylo za celý školní rok 2019/2020 umístěno do zařízení pro výkon ochranné výchovy 101 nezletilých a za celý školní rok 2020/2021 tam bylo umístěno 117 nezletilých.

6 VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy: Zpráva z návštěv zařízení 2022* [online]. Brno: KVOP, 2022 [cit. 5. 9. 2024], s. 70–85. Dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/10388>.

Shrnutí

1. Děti mladší 15 let s ochrannou výchovou a s ústavní výchovou se **v podobné míře** dopouštěly **podobných protiprávních činů**, s několika výjimkami. Nejčastěji šlo o **krádež**. Té se dopustily zhruba **dvě třetiny dětí s ústavní výchovou** (64 %), ale pouze necelá polovina dětí s ochrannou výchovou (45 %). **Ochranná výchova byla necelé polovině dětí uložena za loupež** (43 %), která se u dětí s ústavní výchovou téměř nevyskytovala (4 %). Soud také výrazně častěji ukládal ochrannou výchovu za výtržnictví, nebezpečné vyhrožování, neoprávněné opatření platebního prostředku a vraždu.
2. V několika analyzovaných případech soudům **stačil k uložení ochranné výchovy nezletilým jen jeden spáchaný protiprávní čin**. U třetiny dětí v rozsudku o uložení ochranné výchovy soud posuzoval jen jeden protiprávní čin (33 %). U **desetiny všech dětí** (11 %) soud nezmiňoval žádné jiné protiprávní jednání nad rámec posuzovaného činu. Těmto dětem tak **k uložení ochranné výchovy stačilo spáchat pouze jeden čin jinak trestný**. Nejčastěji se jednalo o vyhrožování, vraždu a nakládání s omamnými látkami. U **mladistvých** stačil k uložení ochranné výchovy jeden posuzovaný čin **ve čtvrtině případů** (25 %), přičemž šlo výhradně o loupež a krádež.
3. Jedním z faktorů, který **ovlivňoval, zda soud uložil ochrannou výchovu**, nebo nařídil ústavní výchovu, byla **úroveň agresivity doprovázející páchní posuzovaného protiprávního činu**. Rozsudky častěji popisují projevy agresivního chování při páchní protiprávního činu u nezletilých s uloženou ochrannou výchovou než u těch s nařízenou ústavní výchovou. Páchní činu doprovázela agrese u téměř dvou třetin dětí s ochrannou výchovou (60 %) a necelé pětiny dětí s ústavní výchovou (19 %).
4. Soudy **dětem spíše uložily ochrannou výchovu**, než nařídily ústavní výchovu, pokud jejich **prostředí hodnotily jako kriminogenní** (tj. bezprostřední okolí dítěte motivuje, vyvolává, usnadňuje nebo podporuje páchní protiprávních činů). Přibližně polovina rozsudků o uložení ochranné výchovy (51 %) označila prostředí dítěte za kriminogenní, zatímco v případě nařízení ústavní výchovy soud hodnotil prostředí dítěte jako kriminogenní přibližně ve čtvrtině rozsudků (26 %).
5. Soudy uvedly **velmi rozdílné dlouhodobé problémy v chování** u dětí s ochrannou a ústavní výchovou. Nejčastějším doprovodným jevem u **dětí s ochrannou výchovou** bylo dlouhodobé **agresivní chování** (78 %), přičemž u dětí s nařízenou ústavní výchovou popisoval soud projevy agresivity v přibližně polovině případů (51 %). U **dětí s ústavní výchovou** soudy nejčastěji uváděly méně závažné, zato dlouhodobé **konfliktní chování** (81 %), které se u dětí s ochrannou výchovou objevilo v méně než desetině případů (7 %). Výrazně častěji se u dětí s ochrannou výchovou objevovala trestná činnost nad rámec posuzovaného činu a útěky z domova či ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

6. Ačkoliv by nezletilí měli být umístěni do zařízení poblíž svých rodin, **více než čtvrtina nezletilých s ochrannou výchovou žije daleko od nich**. Přibližně čtvrtina dětí pobývá v zařízení, jehož dojezdová vzdálenost přesahuje 100 km (27 %). Mladiství jsou od svých rodin takto vzdáleni častěji, a to dokonce v přibližně třetině případů (32 %).

Právní úprava

Ochranná výchova je jedním z trestních opatření, které soudy mohou ukládat dětem a mladistvým za spáchání protiprávních činů uvedených v trestním zákoníku. Má dítě či mladistvého ochránit před škodlivými vlivy, umožnit vytvoření podmínek pro jeho správný sociální a duševní vývoj a současně ochránit společnost před pácháním dalších protiprávních činů.⁷ Důvody, pro které soudy mohou ochrannou výchovu uložit, se liší v závislosti na věku, přesněji řečeno na trestní odpovědnosti pachatele protiprávního činu spojené s jeho věkem. Právní úprava rozlišuje dva obecné případy pachatelů:

1. **Dítě** – pachatel protiprávního činu, který v době jeho spáchání nedovršil patnáctý rok věku.⁸
2. **Mladistvý** – pachatel protiprávního činu, který v době jeho spáchání dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok věku.⁹

Dítě do dovršení patnáctého roku věku není trestně odpovědné.¹⁰ Pokud se tedy dopustí protiprávního skutku, jedná se o tzv. „**čin jinak trestný**“, tedy čin, který by při jeho spáchání trestně odpovědnou osobou byl trestným činem. Ochrannou výchovu soud může dítěti uložit tehdy, pokud ve věku dvanácti až patnácti let spáchá čin jinak trestný, za který trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu,¹¹ tedy trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, případně na doživotí.¹² Jedná se tedy o zvláště závažné zločiny. Ochrannou výchovu může soud dítěti uložit také tehdy, pokud to odůvodňuje povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy.¹³ Jde o poměrně abstraktní vymezení, které poukazuje na závažnost povahy a způsobu provedení činu jinak trestného.

Mladistvý je od okamžiku dovršení patnáctého roku věku trestně odpovědný. Na rozdíl od dítěte se tedy může dopustit trestného činu. Trestný čin spáchaný mladistvým právní úprava označuje jako tzv. „**provinění**“.¹⁴ Soud může mladistvému uložit ochrannou výchovu tehdy, jestliže o jeho výchovu není náležitě postaráno, dosavadní výchova byla zanedbána nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležitosti

7 Ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (o soudnictví ve věcech mládeže).

8 Ustanovení § 2 odst. 1 písm. b) zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

9 Ustanovení § 2 odst. 1 písm. c) zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

10 Ustanovení § 25 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

11 Ustanovení § 93 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

12 Ustanovení § 54 odst. 1 trestního zákoníku.

13 Ustanovení § 93 odst. 2 a 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

14 Ustanovení § 6 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

výchovy a zároveň uložení výchovných opatření nepostačuje.¹⁵ Soud může ochrannou výchovu uložit, pokud podle něj splní lépe svůj účel než uložení trestu odnětí svobody.

Ochranná výchova se odehrává ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy¹⁶ (konkrétně v diagnostických ústavech, dětských domovech se školou a výchovných ústavech). O umístění dítěte nebo mladistvého do konkrétního zařízení rozhoduje příslušný diagnostický ústav.¹⁷ Ochranná výchova trvá do osmnáctého roku věku, případně do doby, než dosáhne svého účelu.¹⁸ V odůvodněných případech ji může soud prodloužit až do devatenácti let.¹⁹ Výkon ochranné výchovy není v současnosti pevně institucionálně oddělen od výkonu výchovy ústavní.

15 Ustanovení § 22 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

16 Ustanovení § 2 odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

17 Ustanovení § 82 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

18 Ustanovení § 22 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

19 Ustanovení § 22 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Analýza výsledků obsahové analýzy

Cílem našeho výzkumu bylo prozkoumat soudní praxi v oblasti ukládání ochranné výchovy. Za tímto účelem jsme porovnali zákonem stanovené důvody uložení ochranné výchovy s důvody uvedenými v rozsudcích nařizujících ústavní výchovu dětem, kteří se dopouštějí protiprávního jednání. Výzkum také předkládá analýzu rozsudků uložení ochranné výchovy mladistvým.

Výsledky předkládáme zvlášť pro děti a zvlášť pro mladistvé.

Výzkum jsme rozdělili na několik oblastí:

- První zkoumanou oblastí byla povaha protiprávních činů, jejich četnost a okolnosti jejich spáchání (kapitola 1).
- Druhá oblast vychází z předpokladu, že sociální prostředí hraje významnou roli ovlivňující chování nezletilých a mládeže.²⁰ Děti a mladistvé mohou ovlivňovat negativní společenské jevy, které se vyskytují v jejich okolí, či mohou být k trestné činnosti nuceni aktivním či pasivním nátlakem.²¹ Z tohoto důvodu jsme se rozhodli sledovat, jak soudy hodnotí sociální zázemí dětí a mladistvých (kapitola 2).
- Třetí zkoumaná oblast vycházela z předpokladu, že účelem uložení ochranné výchovy je mimo jiné vytvořit podmínky pro rozvoj osobnosti dítěte, posílit jeho psychické a fyzické zdraví a osobnostní odolnost, a to především u dětí z dysfunkčního sociálního prostředí nebo s poruchami chování, a připravit tyto děti na plnohodnotný život ve společnosti.²² V tomto ohledu nás zajímalo, jaké charakteristiky nezletilých se objevují v odůvodnění rozhodnutí o uložení ochranné výchovy (kapitola 3).
- Poslední část navazovala na předchozí výzkum o ústavní výchově,²³ ve kterém nás zajímalo, zda soudy zohledňují dojezdovou vzdálenost rodiny nezletilého do zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy (kapitola 4).

1. Analýza protiprávních činů vedoucích k uložení ochranné výchovy

První kapitola se věnuje analýze protiprávních činů navázaných na rozsudky o uložení ochranné výchovy a nařízení ústavní výchovy u mladistvých, tedy pachatelů ve věku mezi 15 a 18 lety, a dětí, tedy pachatelů mladších 15 let. Tato kapitola je rozdělena do několika okruhů:

20 Palkosková, Mirka. 2019. Děti s projevy delikventního chování v institucionální výchově: Zpráva z odborného a terénního výzkumu 2016–2018. 2019, s. 5

21 Tamtéž, s. 4.

22 Tamtéž, s. 13.

23 VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy: Zpráva z návštěv zařízení 2022* [online]. Brno: KVOP, 2022 [cit. 5. 9. 2022]. Dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/10388>, s. 70–85.

- povaha protiprávních činů u dětí a mladistvých (kap. 1.1),
- počet protiprávních činů, které spáchalo každé dítě nebo mladistvý (kap. 1.2),
- zda se jednalo o dokonané trestné činy páchané bez spolupachatelství (kap. 1.3), a
- další vybrané okolnosti jejich spáchání (kap. 1.4).

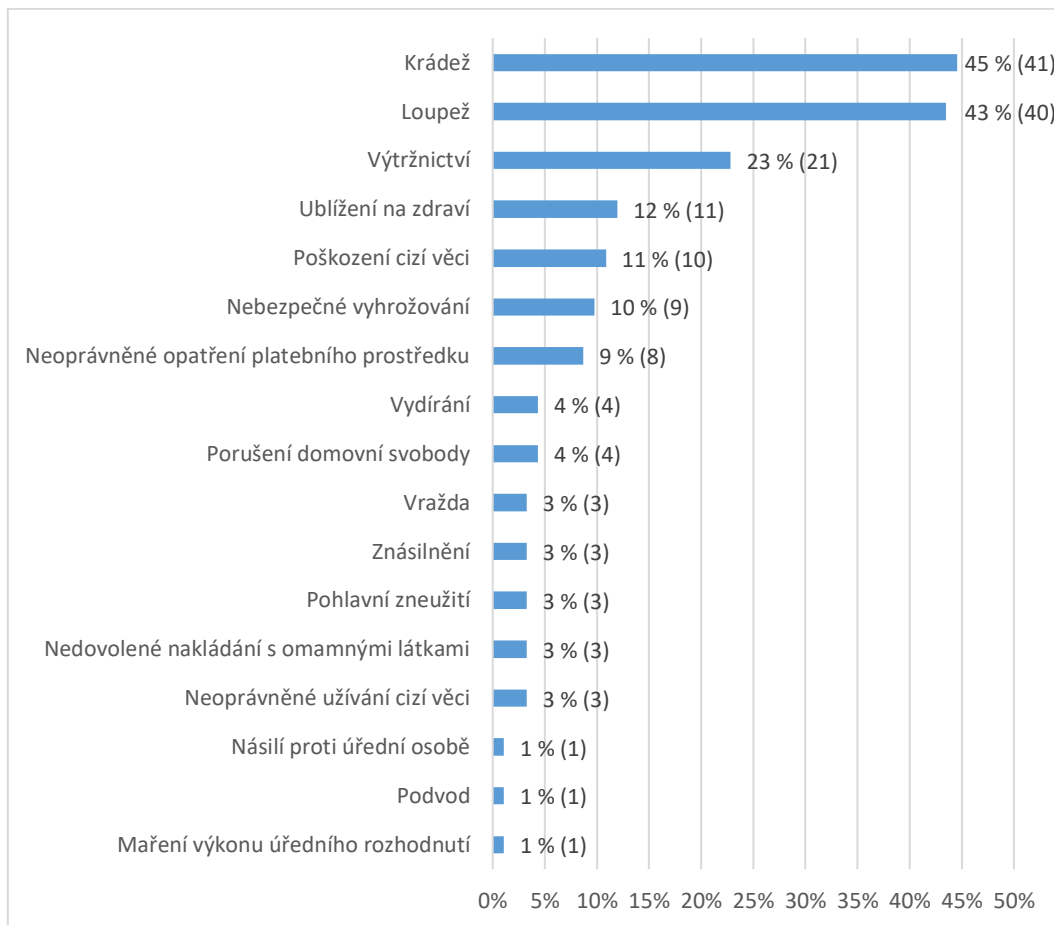
1.1 Povaha spáchaných protiprávních činů

1.1.1 Povaha spáchaných činů jinak trestných u dětí

Analyzovali jsme 92 rozsudků o uložení ochranné výchovy dětem, které souhrnně zahrnovaly přes 369 spáchaných činů jinak trestných. Jak ukazuje graf 1, téměř polovina dětí se dopustila krádeže (45 %). Podobný poměr dětí spáchalo loupež (43 %). Necelá čtvrtina dětí se v souvislosti s uložení ochranné výchovy dopustila výtržnictví (23 %). Přibližně desetina dětí poškodila cizí věc (11 %) nebo si neoprávněně přisvojila platební prostředek (9 %). V rozsudcích se objevovaly i násilné činy jinak trestné. Více než desetina dětí spáchala ublížení na zdraví (12 %), desetina dětí se dopustila nebezpečného vyhrožování (10 %) a čtyři děti spáchaly vydírání (4 %, 4 z 92). O jedno dítě méně spáchalo vraždu (3 %, 3 z 92), znásilnění (3 %, 3 z 92) a pohlavní zneužití (3 %, 3 z 92).

Graf 1 – Povaha protiprávního činu u dětí s ochrannou výchovou a dětí s ústavní výchovou (N=92)

Pozn.: Součet podílů netvoří 100 %, protože jeden rozsudek mohl být zařazen do více kategorií.

Pro srovnání jsme sledovali povahu spáchaných činů jinak trestných u dětí, kterým byla nařízena ústavní výchova (graf 2). Podobně jako tomu bylo u dětí s ochrannou výchovou, i tyto děti nejčastěji spáchaly krádež. Té se dopustily téměř dvě třetiny dětí s nařízenou ústavní výchovou (64 %), u dětí s uloženou ochrannou výchovou to byla méně než polovina (45 %). Druhým nejčastěji spáchaným činem jinak trestným u dětí s nařízenou ústavní výchovou bylo ublížení na zdraví, kterého se dopustila méně než šestina dětí (13 %), což je podobný poměr jako u dětí s uloženou ochrannou výchovou (12 %). Shodný poměr dětí s ochrannou a ústavní výchovou spáchalo poškození cizí věci, přibližně desetina dětí u obou skupin (11 %). Téměř čtvrtina dětí s ochrannou výchovou se dopustila výtržnictví (23 %), což bylo výrazně více než dětí s ústavní výchovou, u kterých tento čin spáchala méně než desetina (9 %).

Výrazně více dětí s uloženou ochrannou výchovou než s výchovou ústavní se dopustilo činů násilné povahy, přičemž nejvýraznější rozdíl je u násilné majetkové trestné činnosti. Více než dvě pětiny rozsudků o uložení ochranné výchovy zahrnovaly loupež (43 %), zatímco tento čin spáchaly jen dvě děti s výchovou ústavní (4 %, 2 ze 47). Nebezpečné vyhrožování spáchala desetina dětí s ochrannou výchovou (10 %, 9 z 92) a jen jedno dítě s ústavní výchovou (2 %, 1 ze 47). Jen jedno dítě s ústavní výchovou se dopustilo vydírání

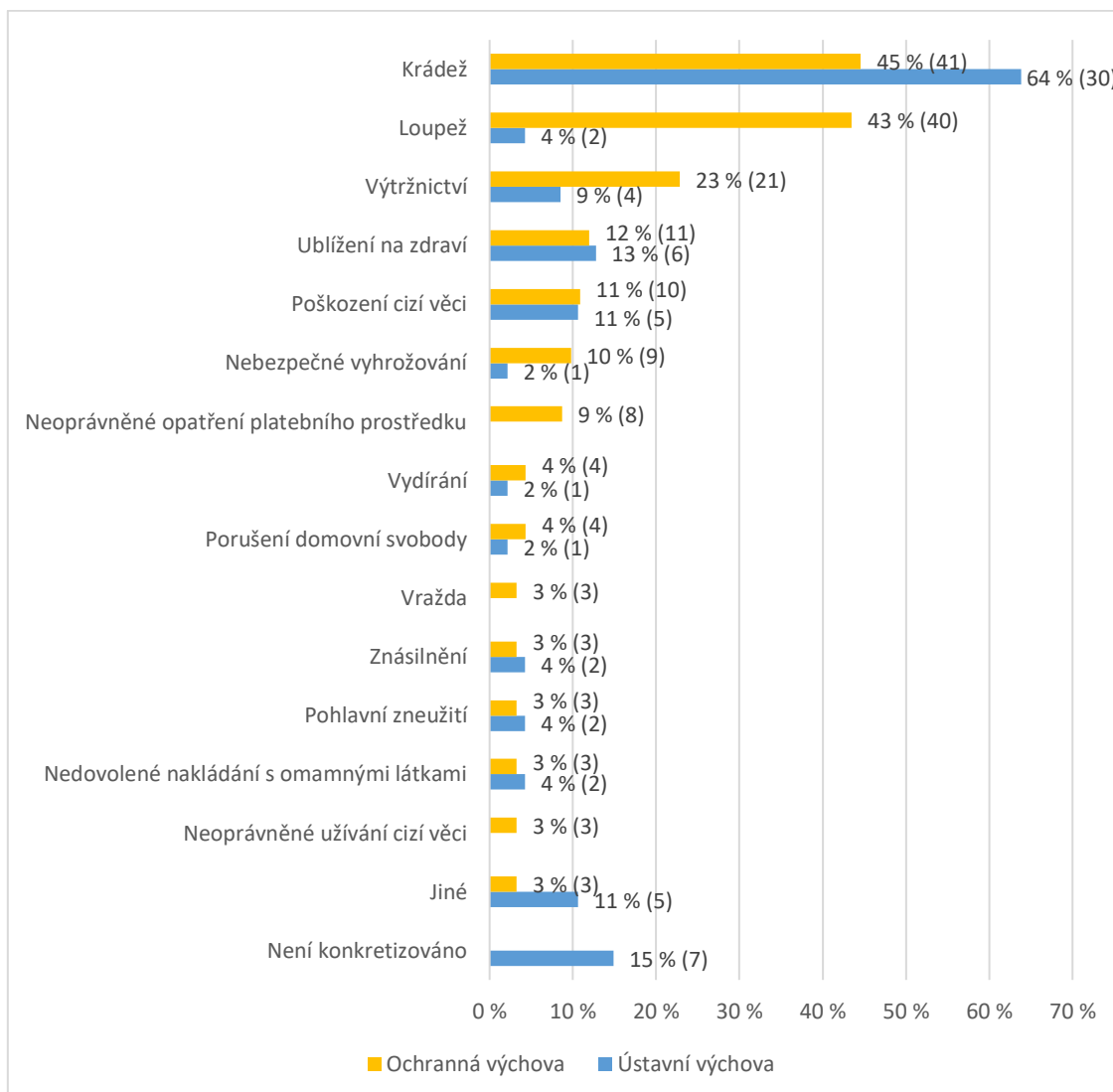

(2 %, 1 ze 47), které spáchaly čtyři děti s ochrannou výchovou (4 %, 4 z 92). Ústavní výchova nebyla nařízena žádnému dítěti v souvislosti se spácháním činu vraždy, zatímco ochranná výchova v souvislosti s tímto činem byla uložena třem dětem (3 %, 3 z 92). Poměr mezi oběma skupinami dětí byl srovnatelný jen u znásilnění a pohlavního zneužití, kterého se dopustily jen nižší jednotky dětí s ústavní výchovou (4 %, 2 ze 47 u obou trestných činů) i s ochrannou výchovou (3 %, 3 z 92 u obou trestných činů).

Protiprávní činy, které se vyskytovaly jen v jednom rozsudku nebo nebyly právně kvalifikovány, jsme zařadili do kategorie Jiné. V této kategorii se vyskytoval větší poměr dětí s ústavní výchovou (11 %) než s výchovou ochrannou (3 %, 3 z 92). V rámci této kategorie se desetina dětí s nařízenou ústavní výchovou dopustila majetkové trestné činnosti, fyzického napadení, porušení osobní svobody, řízení bez řidičského oprávnění atd. (11 %). U dětí s ochrannou výchovou se jednalo o podvod, násilí proti úřední osobě a maření výkonu úředního rozhodnutí (3 %). Zatímco rozhodnutí o uložení ochranné výchovy konkretizovala všechny protiprávní činy, šestina rozsudků o ústavní výchově nespécifikovala, o jaký čin jinak trestný se jednalo (15 %).

Graf 2 – Povaha protiprávního činu u dětí s ochrannou výchovou a dětí s ústavní výchovou (N1=92, N2=47)

Pozn.: Součet podílů netvoří 100 %, protože jeden rozsudek mohl být zařazen do více kategorií.

1.1.2 Povaha spáchaných provinění u mladistvých

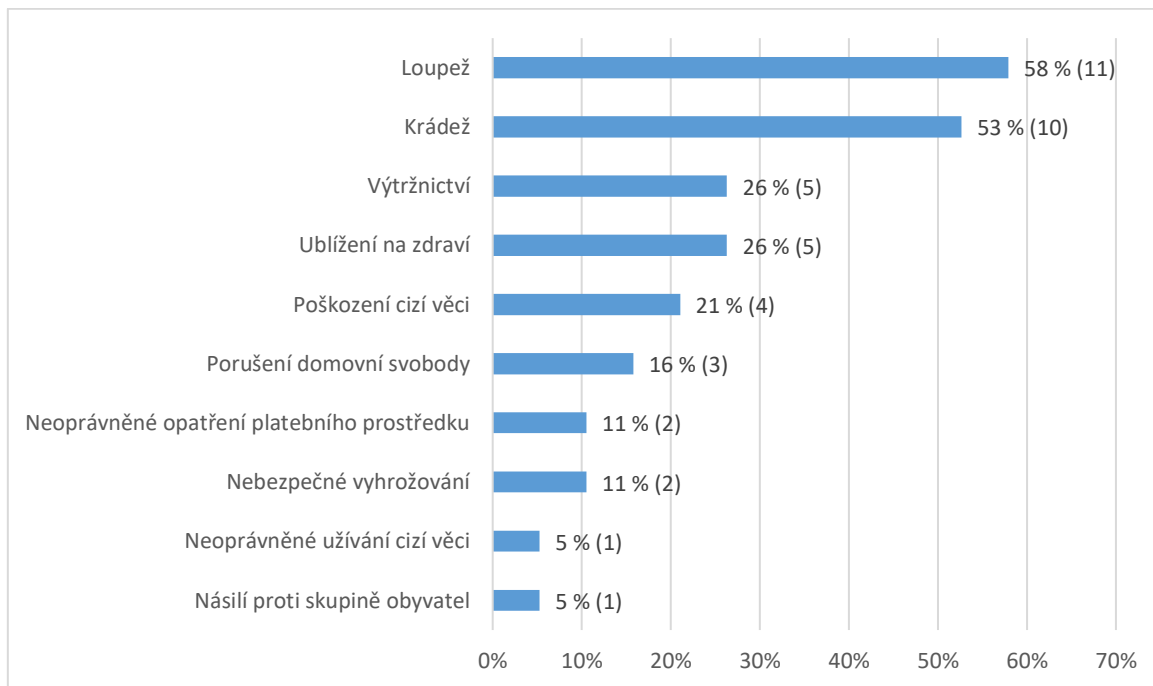
Analyzovali jsme 19 rozsudků o uložení ochranné výchovy mladistvým, které celkem zahrnovaly přes 75 spáchaných provinění. Ochrannou výchovu lze mladistvému uložit i z jiných důvodů, než je páchaní trestné činnosti. Proto nás zajímalo, zda se takové případy vyskytovaly i v našem výzkumném souboru. Ukázalo se, že každý rozsudek obsahoval alespoň jeden protiprávní čin, na jehož základě byla mladistvému uložena ochranná výchova.

Jak ukazuje graf 3, u mladistvých byla ochranná výchova nejčastěji uložena ve spojení s podobnými skutky jako u dětí s ochrannou výchovou. Téměř dvě třetiny mladistvých spáchaly loupež (58 %) a více než polovina krádež (53 %). Přibližně čtvrtinu všech případů tvořilo výtržnictví (26 %) a ublížení na zdraví (26 %). Více než pětina mladistvých

se dopustila poškození cizí věci (21 %) a přibližně šestina porušila domovní svobodu (16 %). Ostatní protiprávní činy byly spáchány v jednotkách případů.

Graf 3 – Povaha protiprávních činů u mladistvých s ochrannou výchovou (N=19)

Pozn.: Součet podílů netvoří 100 %, protože jeden rozsudek mohl být zařazen do více kategorií.

1.2 Počet protiprávních činů spáchaných jedním nezletilým

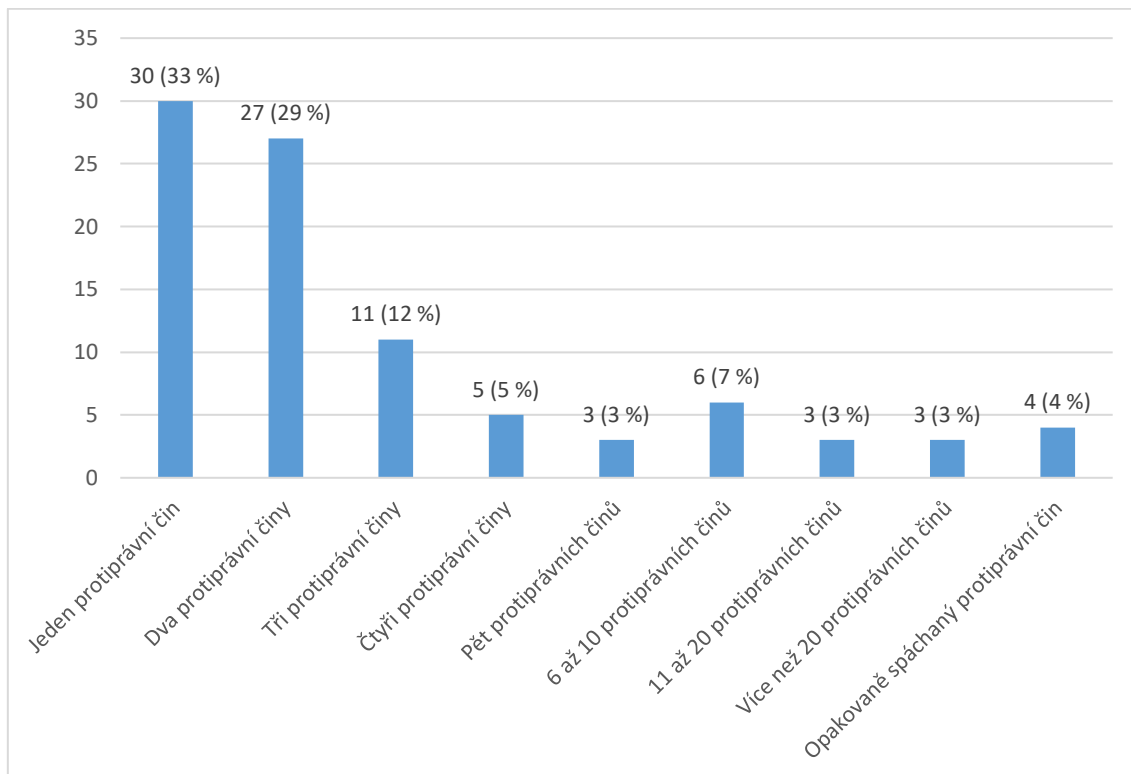
1.2.1 Počet činů jinak trestných spáchaných jedním dítětem

Vzhledem k tomu, že se každý nezletilý dopustil různého množství činů jinak trestných, rozhodli jsme se zjistit počet protiprávních činů spáchaných jedním dítětem. Pokud se jedno dítě dopustilo protiprávního činu opakovaně, počítali jsme každý výskyt spáchání samostatně.

Jak je patrné z grafu 4, čím vyšší byl počet protiprávních činů, tím méně dětí se jich dopustilo, přičemž přes čtyři pětiny všech dětí spáchalo pět a méně činů jinak trestných (83 %). Třetina dětí mladších 15 let spáchala jen jeden čin (33 %). Více než čtvrtina dětí spáchala dva protiprávní činy (27 %) a více než desetina dětí spáchala tři činy (12 %). Pět dětí (5 %, 5 z 92) spáchalo čtyři protiprávní činy a tři děti (3 %, 3 z 92) spáchaly pět činů jinak trestných. Tři děti (3 %, 3 z 92) spáchaly více než 20 protiprávních činů. Z toho jedno dítě se v souvislosti s uložením ochranné výchovy dopustilo 36 činů jinak trestných, což byl nejvyšší zaznamenaný počet. U čtyř dětí jsme nebyli schopni určit přesný počet spáchaných protiprávních činů, protože soud v rozsudku pouze uvedl, že daný čin byl spáchán opakovaně (4 %, 4 z 92).

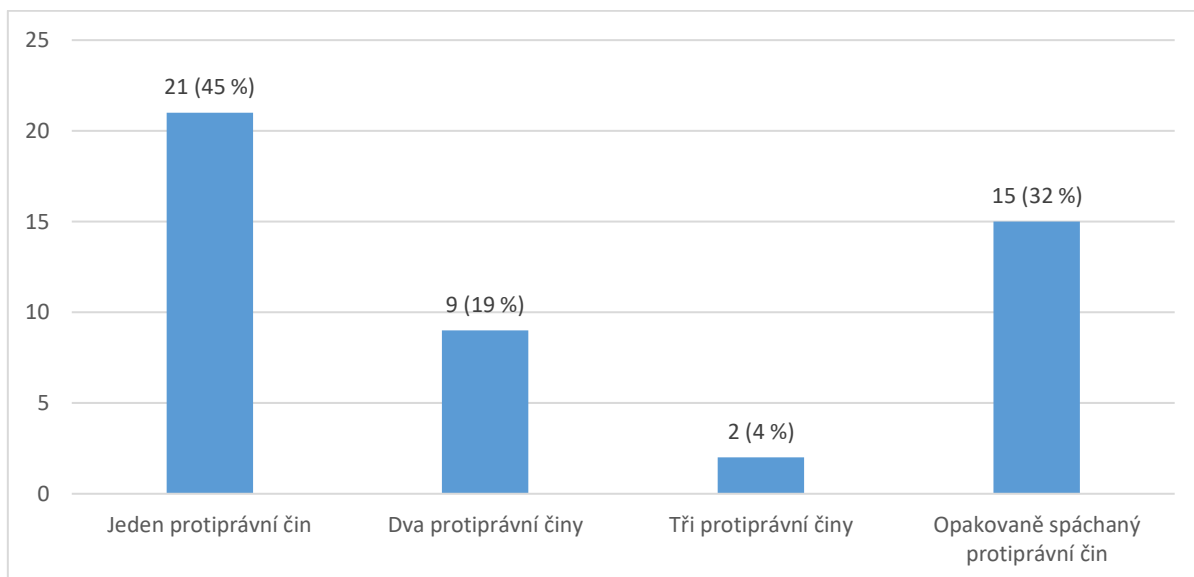
Graf 4 – Počet posuzovaných spáchaných činů jinak trestných na jedno dítě s ochrannou výchovou (N=92)

Dále nás zajímalo, zda se počet protiprávních činů dětí s ochrannou výchovou výrazně liší od počtu spáchaných činů dětí s ústavní výchovou (graf 5). Téměř polovina dětí s nařízenou ústavní výchovou spáchala jeden čin jinak trestný (45 %), přičemž trend vykazoval podobně sestupnou tendenci jako u dětí, kterým byla uložena ochranná výchova. Soud nařídil ústavní výchovu za dva protiprávní činy necelé pětině dětí (19 %). Tři činy jinak trestné spáchaly dvě děti (4 %, 2 ze 47). V přibližně třetině případů se u dětí s ústavní výchovou objevily rozsudky, ve kterých bylo uvedeno, že dítě spáchalo jeden protiprávní čin opakovaně bez určení jejich přesného počtu (32 %).

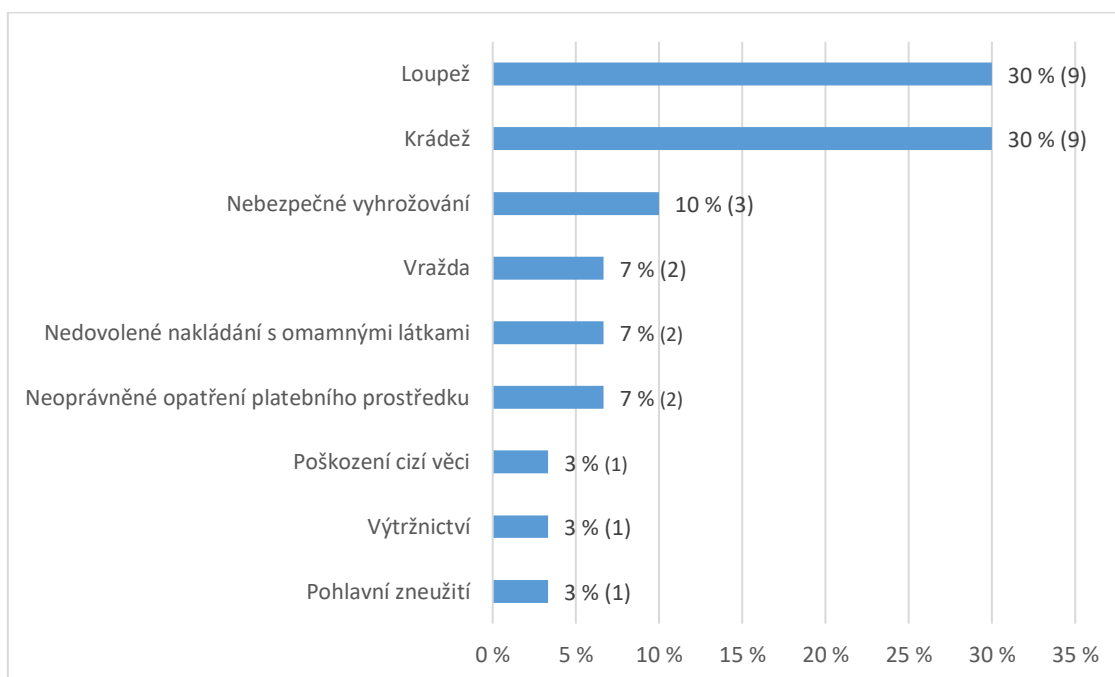

Graf 5 – Počet posuzovaných spáchaných činů jinak trestných na jedno dítě s ústavní výchovou (N=47)

Dále nás zajímala povaha protiprávních činů u dětí, kterým byla uložena ochranná výchova na základě spáchaní pouze jednoho činu jinak trestného (graf 6). Téměř třetina se dopustila loupeže (30 %, 9 z 30) a stejný počet spáchal krádež (30 %, 9 z 30). Tři z těchto dětí se dopustily nebezpečného vyhrožování (10 %, 3 z 30). O jedno dítě méně spáchalo vraždu (7 %, 2 z 30), nedovolené nakládání s omamnými látkami (7 %, 2 z 30) a neoprávněné opatření platebního prostředku (7 %, 2 z 30).

Graf 6 – Povaha posuzovaných protiprávních činů u dětí, kterým byla uložena ochranná výchova na základě spáchaní jednoho protiprávního činu (N=30)

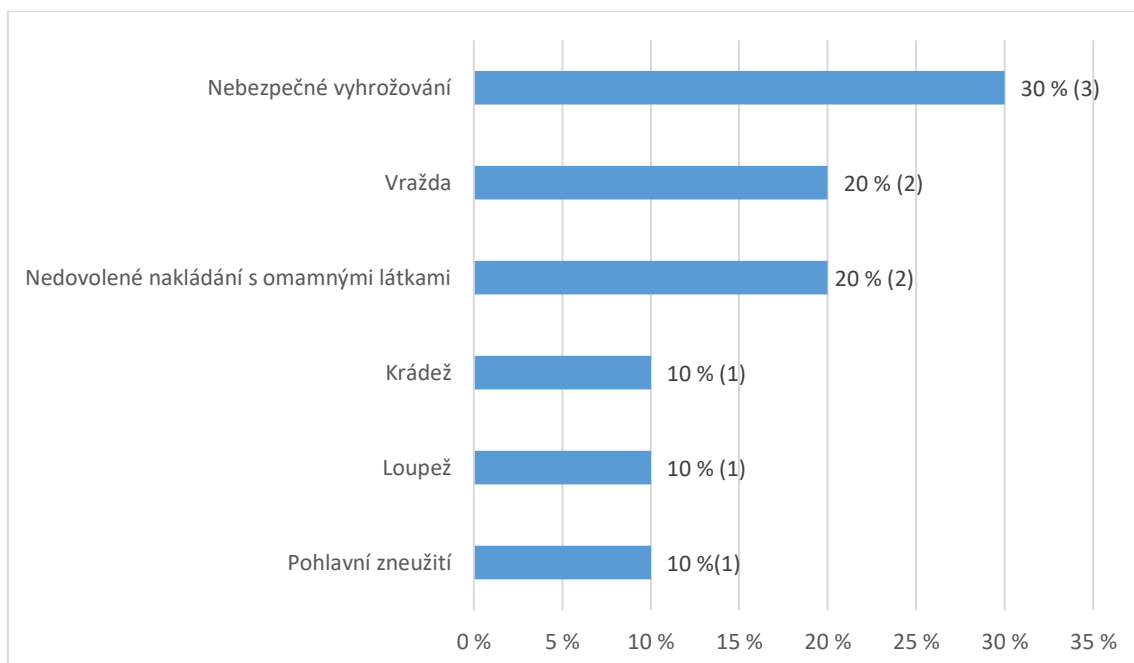

Pozn.: Součet podílů netvoří 100 %, protože jeden rozsudek mohl být zařazen do více kategorií.

U některých dětí, kterým byla uložena ochranná výchova na základě spáchání jednoho protiprávního činu, soud v rozsudku uvedl i předchozí trestnou činnost. Proto nás zajímalo, u kterých protiprávních činů uložil soud dítěti ochrannou výchovu, ačkoliv posuzovanému činu nepředcházelo žádné další protiprávní jednání (graf 7). Celkově soud uložil ochrannou výchovu na základě spáchání jednoho činu jinak trestného přibližně desetině všech dětí (11 %, 10 z 92). Soud uložil ochranou výchovu třem dětem na základě spáchání nebezpečného vyhrožování (30 %, 3 z 10). Dvě děti spáchaly protiprávní čin vraždy (20 %, 2 z 10) a dvě děti spáchaly nedovolené nakládání s omamnými látkami (20 %, 2 z 10). Po jednom dítěti spáchalo majetkové trestné činy (loupež 10 %, 1 z 10; krádež 10 %) a pohlavní zneužití (10 %, 1 z 10).

Graf 7 – Povaha protiprávních činů u dětí, které neměly v rozsudku uvedenou předchozí trestnou činnost a zároveň jim byla uložena ochranná výchova na základě spáchání jednoho protiprávního činu (N=10)

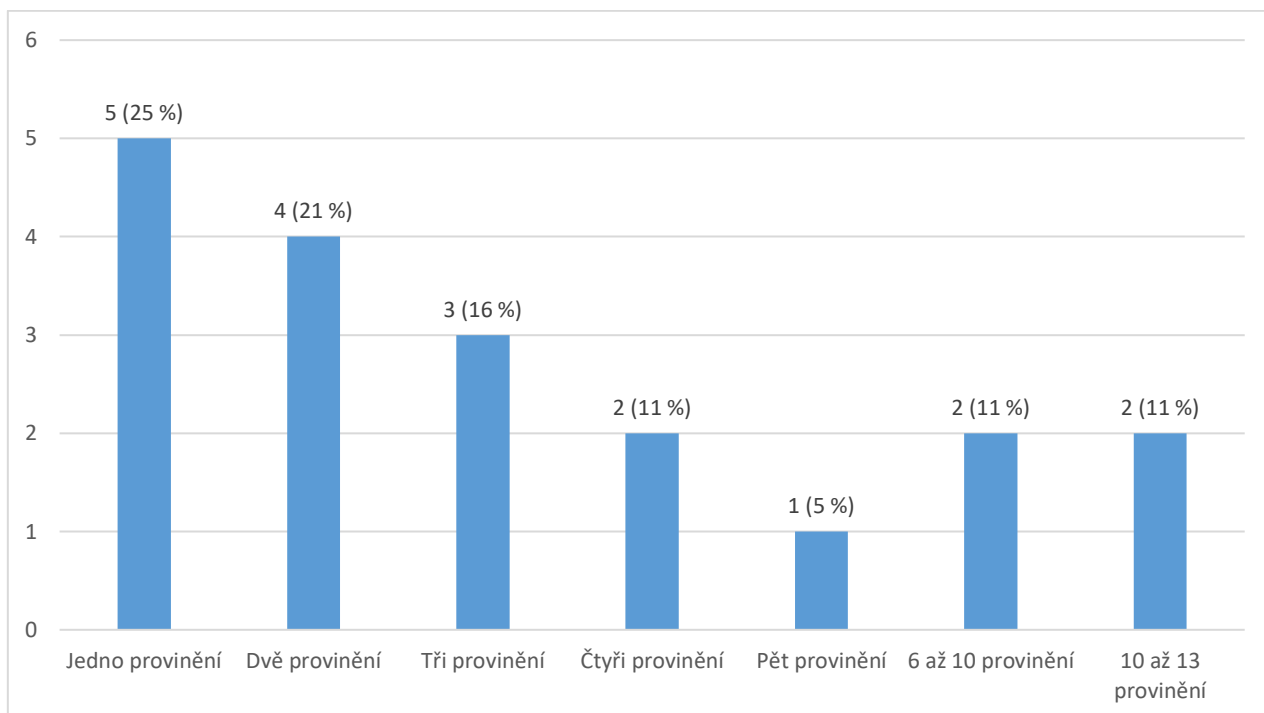
Pozn.: Součet podílů netvoří 100 %, protože jeden rozsudek mohl být zařazen do více kategorií.

1.2.2 Počet provinění spáchaných jedním mladistvým

Počet spáchaných provinění jsme zjišťovali i u mladistvých, kterým byla uložena ochranná výchova (graf 8). I zde měl graf sestupnou tendenci, přičemž nejvíce mladistvých, jedna čtvrtina, spáchala jedno provinění (25 %, 5 z 19). Čtyři mladiství spáchali dvě provinění (21 %, 4 z 19) a tři mladiství spáchali tři provinění (16 %, 3 z 19). Pouze dva mladiství se dopustili čtyř provinění (11 %, 2 z 19). Pět a více provinění spáchalo pět mladistvých (25 %, 5 z 19), nejvíce provinění spáchal jeden mladistvý, celkem 13 protiprávních činů.

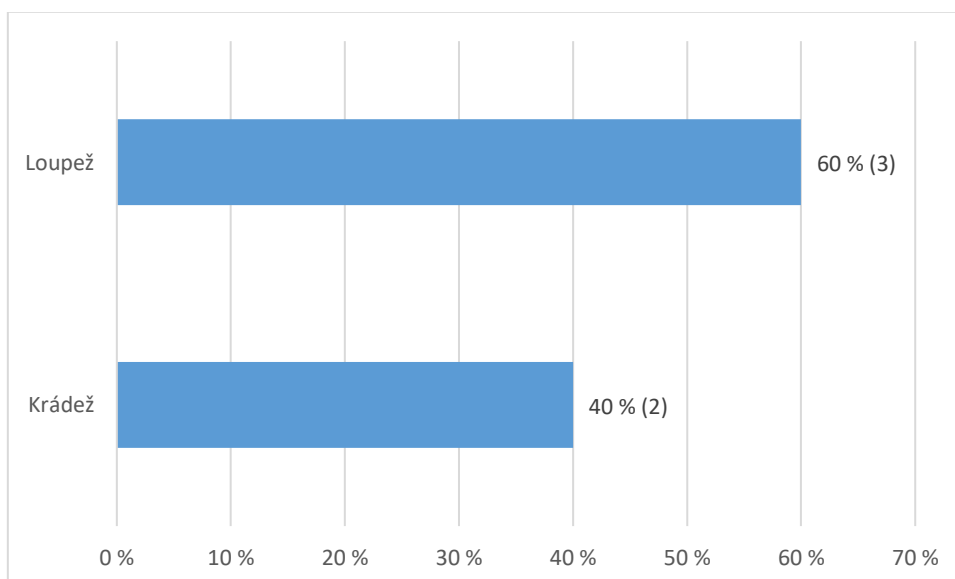

Graf 8 – Počet posuzovaných spáchaných provinění u mladistvých s ochrannou výchovou (N=19)

Dále nás zajímalo, jaká byla povaha protiprávních činů u mladistvých, kterým byla uložena ochranná výchova na základě spáchaní pouze jednoho provinění (graf 9). U všech těchto mladistvých se jednalo o nejčastěji páchaná provinění, tj. tři mladiství spáchali loupež (60 %, 3 z 5) a dva mladiství spáchali krádež (40 %, 2 z 5).

Graf 9 – Počet posuzovaných spáchaných provinění u mladistvých, kterým byla uložena ochranná výchova na základě spáchaní jednoho protiprávního činu (N=5)

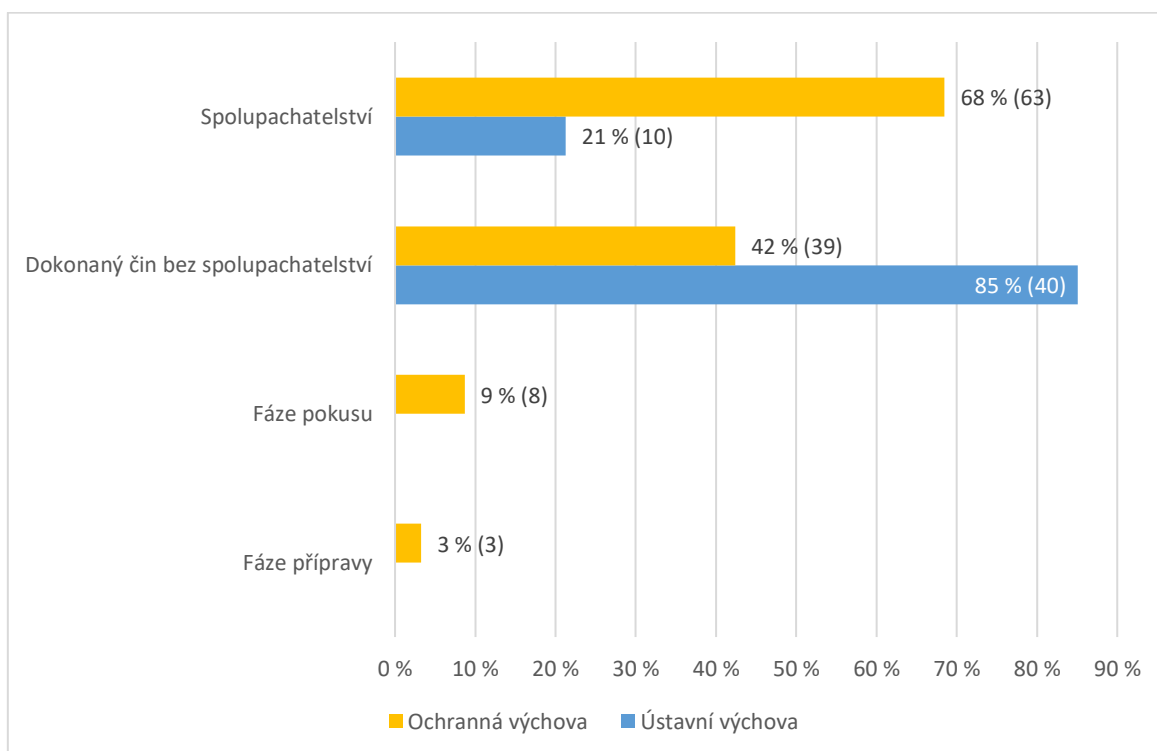

1.3 Fáze protiprávního činu a spolupachatelství

1.3.1 Fáze protiprávního činu a spolupachatelství u dětí

Rovněž nás zajímala fáze protiprávního činu (zda byl čin spáchán ve stadiu pokusu, přípravy), a zda bylo dané dítě spolupachatelem. Graf 10 poukazuje na skupinový charakter páchaní protiprávních činů u dětí s uloženou ochrannou výchovou na rozdíl od dětí s nařízenou ústavní výchovou. Více než dvě třetiny dětí s ochrannou výchovou spáchaly alespoň jeden protiprávní čin jako spolupachatelé (68 %), což u dětí s ústavní výchovou byla přibližně pětina (21 %). Dokonané trestné činy spáchaly samostatně více než čtyři pětiny dětí s nařízenou ústavní výchovou (85 %) a přibližně dvě pětiny dětí s uloženou ochrannou výchovou (42 %). Necelá desetina dětí s uloženou ochrannou výchovou spáchala čin jinak trestný ve fázi pokusu (9 %) a tři děti s ochrannou výchovou spáchaly protiprávní čin ve fázi přípravy (3 %, 3 z 92). Tyto kategorie se u dětí s ústavní výchovou vůbec nevyskytovaly.

Graf 10 – Fáze protiprávního činu a spolupachatelství u dětí s ochrannou výchovou a dětí ústavní výchovou (N1=92, N2=47)

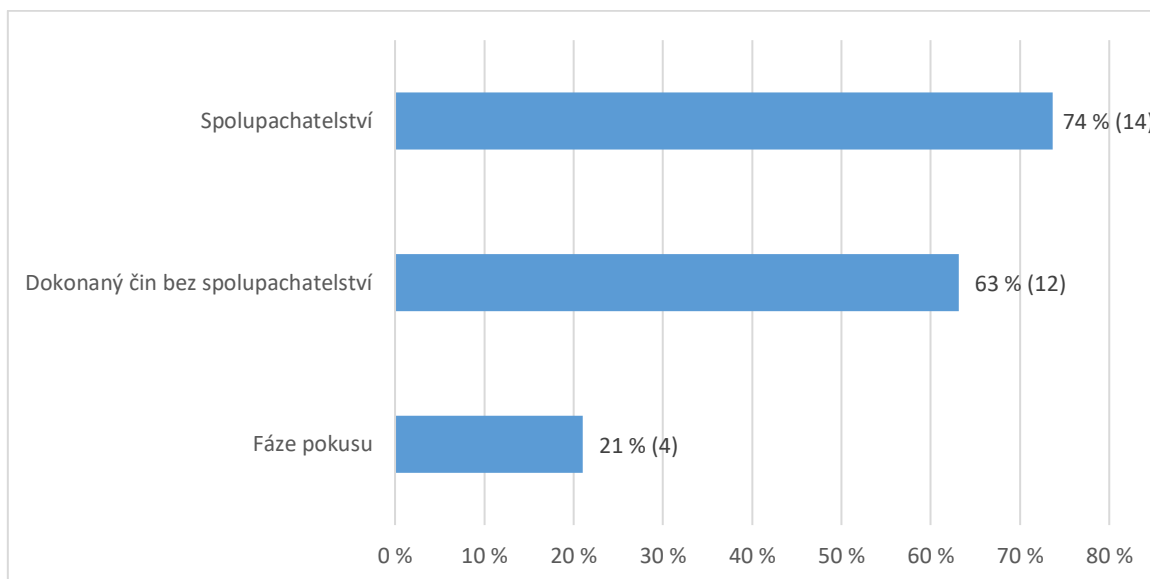
Pozn.: Součet podílů netvoří 100 %, protože jeden rozsudek mohl být zařazen do více kategorií.

1.3.2 Fáze protiprávního činu a spolupachatelství u mladistvých

Fáze protiprávního činu a spolupachatelství jsme sledovali i u mladistvých, kterým byla uložena ochranná výchova. Jak ukazuje graf 11, nejvíce mladistvých, téměř tři čtvrtiny (74 %), spáchalo dané provinění jako spolupachatelé. Necelé dvě třetiny mladistvých spáchalo dokonané provinění samostatně (63 %). Přibližně pětina mladistvých (21 %), kterým byla uložena ochranná výchova, spáchala protiprávní čin ve stadiu pokusu.

Graf 11 – Spolupachatelství a fáze protiprávního činu u mladistvých s ochrannou výchovou (N=19)

Pozn.: Součet podílů netvoří 100 %, protože jeden rozsudek se mohl týkat více provinění s různými specifikacemi.

1.4 Vybrané okolnosti spáchání trestného činu

1.4.1 Agrese při páčání trestné činnosti

Na páčání trestné činnosti jsou navázány další projevy delikventního chování jako agrese a zneužívání návykových látek.²⁴ Další zkoumanou kategorií proto představuje agrese při páčání trestné činnosti. Za agresivní chování bylo považováno nevyprovokované použití násilí při páčání protiprávního činu jako např. kopání nebo bití poškozeného předměty, vyhrožování zabitím spojené s agresivním kopáním do předmětů v bezprostřední blízkosti apod. Zajímalo nás, zda rozsudky zahrnují popis agresivního chování při páčání alespoň jednoho protiprávního činu uvedeného v rozsudku.

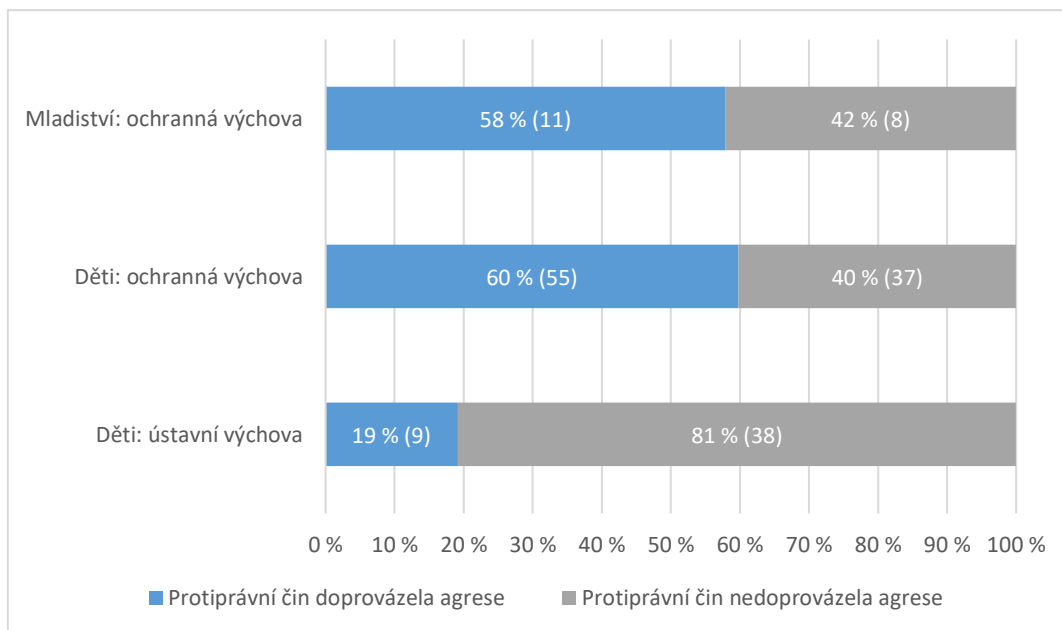
V rozsudcích jsme zaznamenali velký rozdíl v popisu agresivního chování při páčání protiprávního činu mezi nezletilými s nařízenou ústavní výchovou a těmi s uloženou ochrannou výchovou. Počty agresivních projevů u dětí a mladistvých v rámci ochranné výchovy však byly srovnatelné (graf 12). Soud popsal agresivní chování, které doprovázelo protiprávní čin, ve více než polovině rozsudků o uložení ochranné výchovy (60 % u dětí a

²⁴ Palkosková, Mirka. 2019. Děti s projevy delikventního chování v institucionální výchově: Zpráva z odborného a terénního výzkumu 2016–2018. 2019, s. 4

58 % u mladistvých). Projevy agresivního chování při páčání protiprávního činu uvedl soud jen u necelé pětiny dětí s nařízenou ústavní výchovou (19 %).

Graf 12 – Agrese při páčání protiprávního činu u dětí a mladistvých s ochrannou výchovou a dětí s ústavní výchovou (N1=19, N2=92, N3=47)

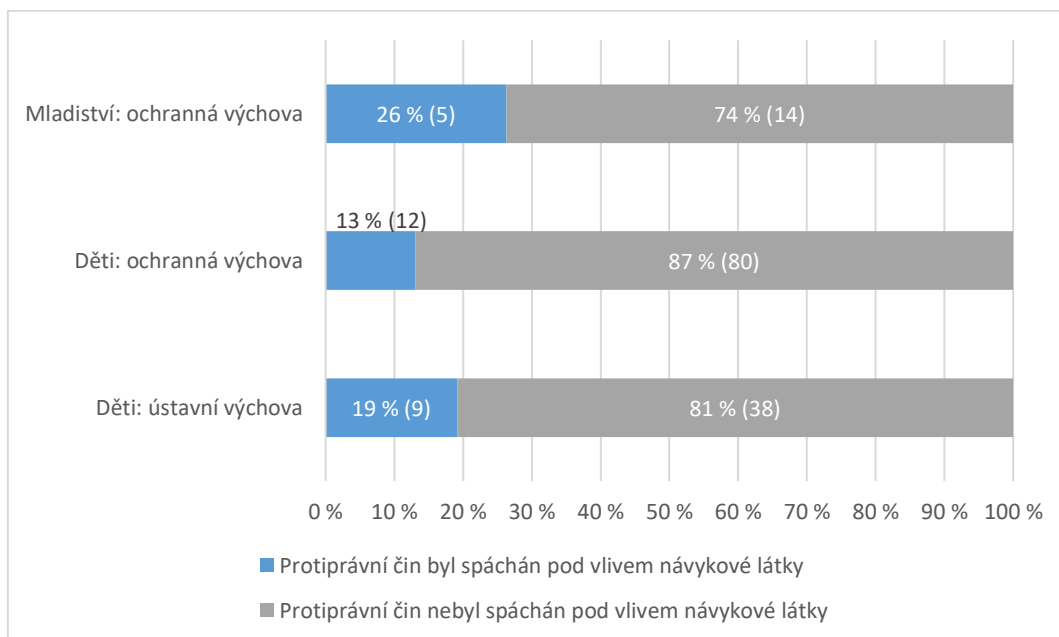
1.4.2 Páčání trestné činnosti pod vlivem návykových látek

Další sledovanou kategorií bylo spáčení protiprávního činu pod vlivem návykové látky. V popisu provedení protiprávního činu v rozsudku jsme sledovali, zda nezletilý užil návykovou látku v čase spáčení alespoň jednoho protiprávního činu uvedeného v rozsudku. Do návykových látek jsme zahrnuli alkohol a nelegální návykové látky jako např. marihuanu, pervitin a další.

Páčení trestné činnosti pod vlivem návykové látky nepřevažovalo v žádné kategorii, jak ukazuje graf 13. Více než čtvrtina rozsudků o uložení ochranné výchovy mladistvým uváděla užití návykové látky při páčání protiprávního činu (26 %). Téměř pětina dětí s nařízenou ústavní výchovou užila návykovou látku ve spojení s protiprávním činem (19 %). Nejmenší poměr užití návykové látky při spáčení protiprávního činu, přibližně desetina z celkového počtu, měly děti s uloženou ochrannou výchovou (13 %).

Graf 13 – Spáchání protiprávního činu pod vlivem návykové látky u dětí a mladistvých s ochrannou výchovou a dětí s ústavní výchovou (N1=19, N2=92, N3=47)

2. Rodinné zázemí nezletilých

Jak uvádí část analýzy zabývající se právní úpravou, důvodem uložení ochranné výchovy u dětí i mladistvých je zajištění jejich řádné výchovy. Dítěti může soud uložit ochrannou výchovu, pokud to odůvodňuje povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy. Mladistvému může být za spáchané provinění uložena ochranná výchova v případě, že o jeho výchovu není náležitě postaráno, dosavadní výchova byla zanedbána nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy a zároveň nestačí uložit výchovná opatření. Důležitou roli v ukládání ochranné výchovy tak hraje prostředí, ve kterém se nezletilý pohybuje, a výchovný vliv, který na něj má. Proto jsme nadefinovali několik kategorií, jejichž cílem bylo rozklíčovat povahu a vliv prostředí na děti a mladistvé tak, jak se objevovaly v soudních rozsudcích. Tyto kategorie zkoumaly:

- z jakého rodinného prostředí děti a mladiství pocházejí (kapitola 2.1),
- zda soudy uvádějí absenci výchovy v domácím prostředí jako důvod uložení ochranné výchovy dítěti (kap. 2.2),
- zda soud hodnotí rodinu jako spolupracující se státními institucemi ve věcech týkajících se dítěte (kap. 2.3),
- zda soudy hodnotí prostředí dítěte jako kriminogenní (kap. 2.4),
- zda soudy hodnotí prostředí mladistvého jako kriminogenní (kap. 2.5).

2.1 Rodinné zázemí dětí a mladistvých

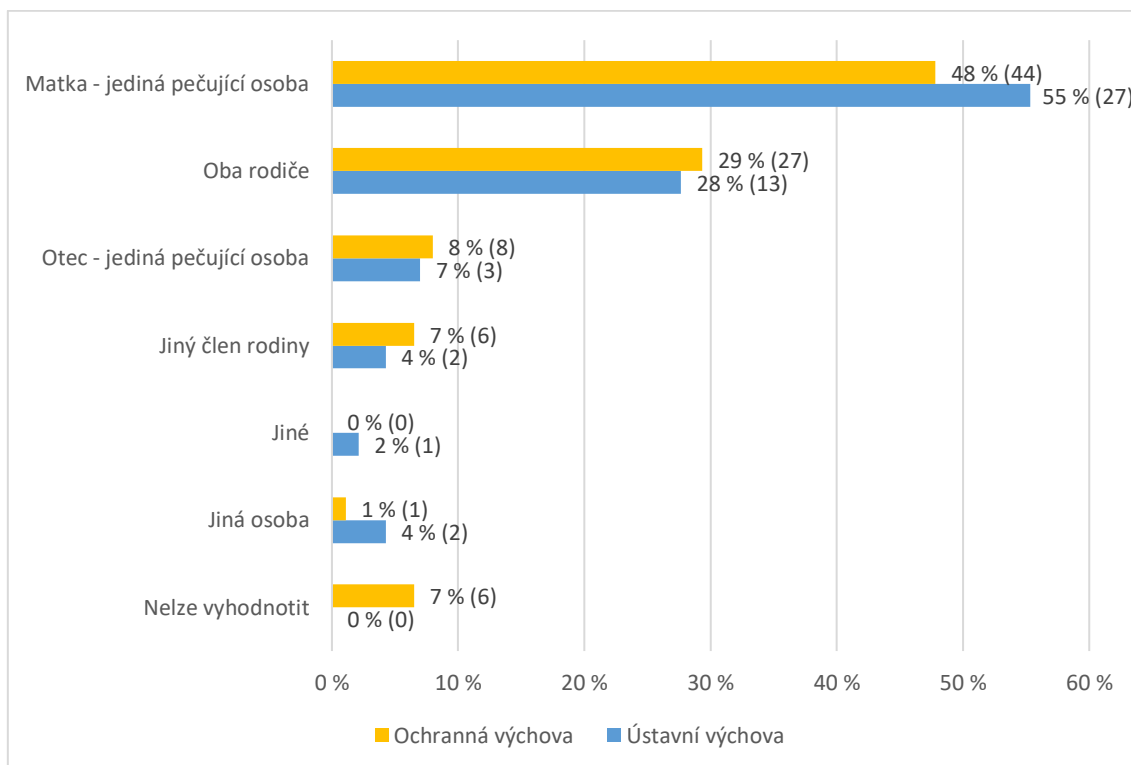
V rámci první oblasti sociálního zázemí nás zajímalo, kdo tvoří rodinné zázemí u nezletilých. Za rodinu či rodinné zázemí jsme považovali uspořádání vztahů, které v rozsudcích naplňovalo znaky primární sociální skupiny. Primární sociální skupina označuje soudržnou skupinu s malým počtem osob, která slouží nezletilému jako prostor, ve kterém probíhá jeho socializace.²⁵ Mezi znaky primární skupiny patří, že se jedinec ve skupině angažuje celou svou osobností a vytváří si s ostatními členy intimní vazby. V tomto ohledu jsme se zaměřili na složení rodinného zázemí, ze kterého nezletilý pochází, bez ohledu na příbuznost mezi členy. Dále je třeba uvést, že tato kategorie nesledovala, zda byl nezletilému jmenován poručník či došlo k jiné úpravě péče o nezletilého (tyto informace soud často explicitně neuvádí).

Jak ukazuje graf 14, u dětí s uloženou ochrannou výchovou je složení primární skupiny srovnatelné s dětmi s nařízenou ústavní výchovou. Více než polovina dětí pochází z rodiny s jedním rodičem (57 % u ochranné výchovy a 61 % u ústavní výchovy), přičemž většinou se jednalo o rodiny, kde matka byla jedinou pečující osobou. Děti s ochrannou výchovou pocházejí z těchto rodin výhradně pečujících matek v přibližně polovině případů (48 %), u dětí s ústavní výchovou je poměr nepatrně vyšší (55 %). Otec jako jediná pečující osoba tvoří primární skupinu v méně než desetině případů (9 % u ochranné výchovy, 6 % u ústavní výchovy). Více než čtvrtinu případů u obou institutů představují děti z úplné rodiny (u ochranné výchovy 29 %, u ústavní výchovy 28 %). U ochranné výchovy nahrazoval chybějící rodiče jiný člen rodiny u necelé desetině dětí (7 %) a u ústavní výchovy se jednalo o necelých pět procent (4 %). Nejčastěji byl tímto jiným členem prarodič (babička či dědeček). Kategorie Jiná osoba označuje případy, ve kterých byl primární skupinou pro dítě poručník či pěstoun. U ochranné výchovy se jednalo o jedno dítě (1 %) a u ústavní výchovy se jednalo o dvě děti (4 %). Necelou desetinu rozsudků o nařízení ústavní výchovy nešlo vyhodnotit (7 %), jelikož rozsudky neuváděly informaci o rodinném zázemí.

25 Sociologická encyklopedie určuje sedm znaků primární sociální skupiny: 1. osobní kontakt mezi členy; 2. malý počet členů; 3. vznik intimních vazeb založených na důvěrné vzájemné známosti; 4. soudržnost skupiny (skupinové koheze); 5. členství v primární skupině není založeno na instrumentálních potřebách, ale vychází z existence převládajících pozitivních emocionálních vazeb mezi členy; 6. dlouhodobé trvání; 7. jedinec se angažuje celou svou osobností, jeho členství se zde neredukuje pouze na výkon určitých specifických sociálních rolí (PETRUSEK, Miloslav. Skupina primární. In: Sociologická encyklopedie [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2017).

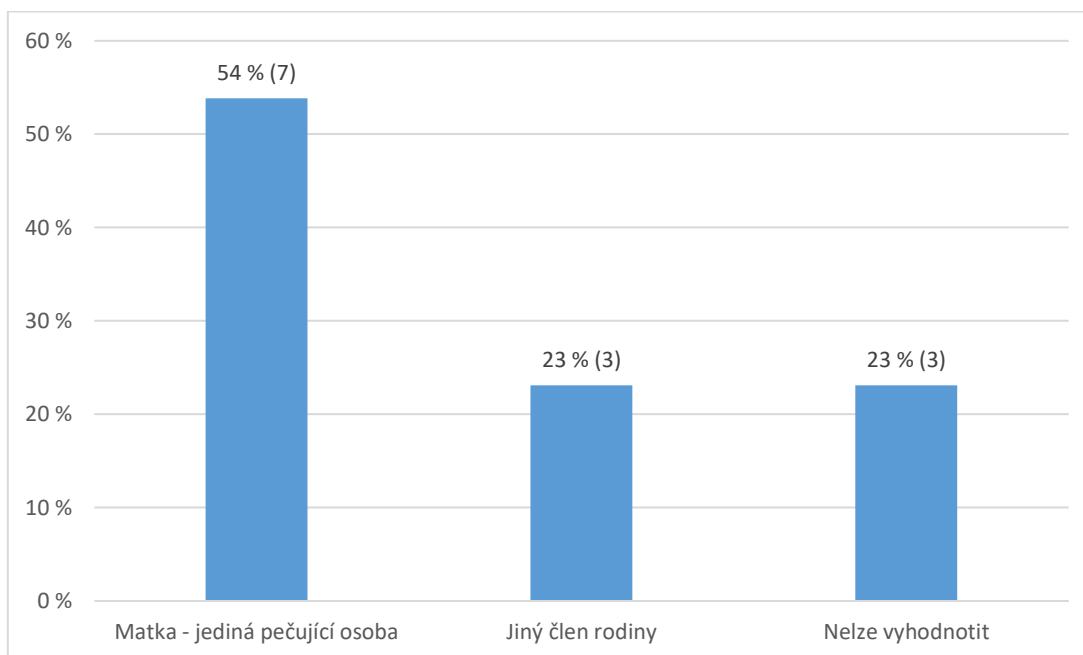
Graf 14 – Rodinné zázemí u dětí s ochrannou výchovou a dětí s ústavní výchovou (N1=92, N2=47)

Složení primární skupiny jsme sledovali i u mladistvých, jak ukazuje graf 15. U mladistvých nejčastěji, ve více než polovině případů, tvoří primární skupinu matka jako jediná pečující osoba (54 %, 7 z 13) a o téměř jednu čtvrtinu nezletilých se stará jiný člen rodiny (23 %, 3 z 13). Přibližně u čtvrtiny rozsudků nešlo vyhodnotit, kdo u mladistvého tvoří rodinu (23 %, 3 z 13), jelikož tento údaj rozsudek nezmiňuje.

Graf 15 – Rodinné zázemí u mladistvých s ochrannou výchovou (N=13)

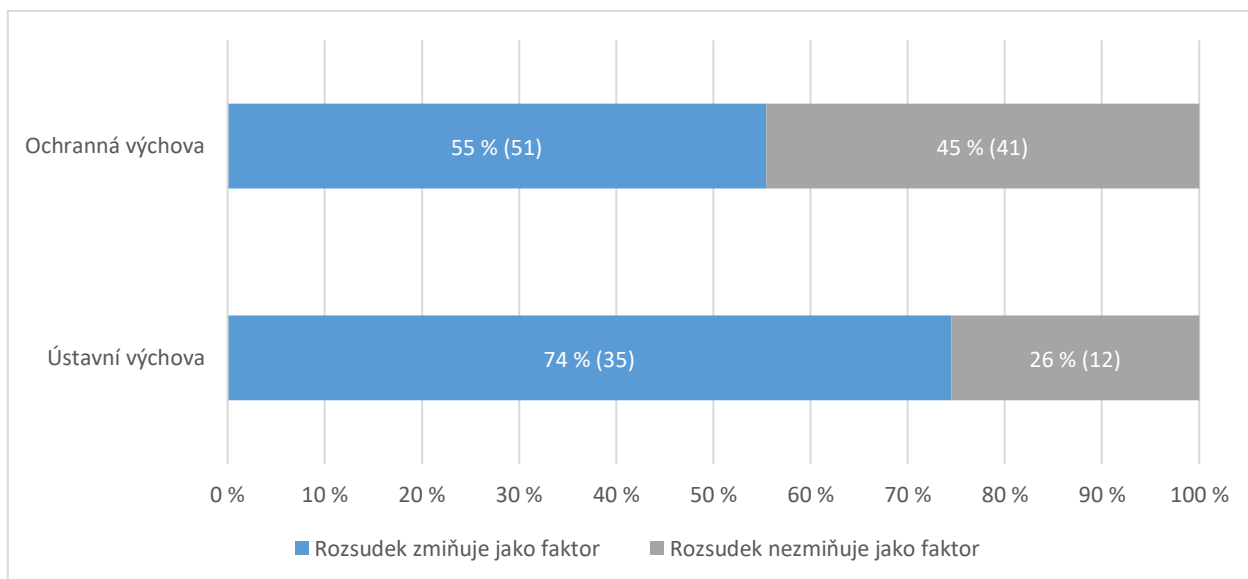

2.2 Absence výchovy jako jeden z faktorů pro uložení ochranné výchovy dítěti

Jedním z faktorů, který může soud zohlednit při uložení ochranné výchovy u dětí, je absence výchovy. Tato skutečnost byla uvedena jako důvod k nařízení ústavní výchovy častěji než u ochranné výchovy (graf 16). Zatímco u ústavní výchovy se jednalo přibližně o tři čtvrtiny všech rozsudků (74 %), u ochranné výchovy šlo o více než polovinu rozsudků (55 %).

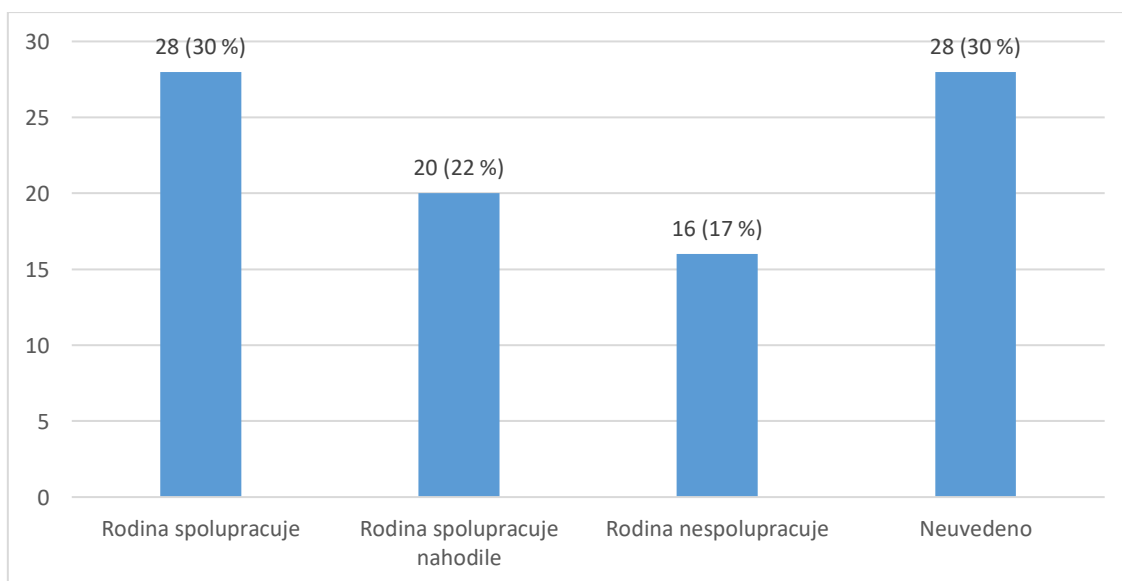
Graf 16 – Počet rozsudků, které zmiňují absenci výchovy jako faktor pro uložení ochranné výchovy nebo nařízení ústavní výchovy (N1=92, N2=47)

2.3 Spolupráce rodiny dítěte se státními institucemi

Dalším ukazatelem sociálního zázemí byla spolupráce rodiny dítěte se státními institucemi ve věcech týkajících se jeho výchovy, především s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, školou či zařízením sociálních služeb (graf 17). Téměř třetina rozsudků o uložení ochranné výchovy uvedla, že rodina spolupracuje (30 %). Problémy ve spolupráci soud vyhodnotil v necelé čtvrtině rozsudků (22 %) a v případě přibližně šestiny rozsudků soud uvedl, že rodina nespolupracuje vůbec (17 %). Necelá třetina rozsudků neobsahovala žádnou informaci o spolupráci rodiny se státními institucemi (30 %).

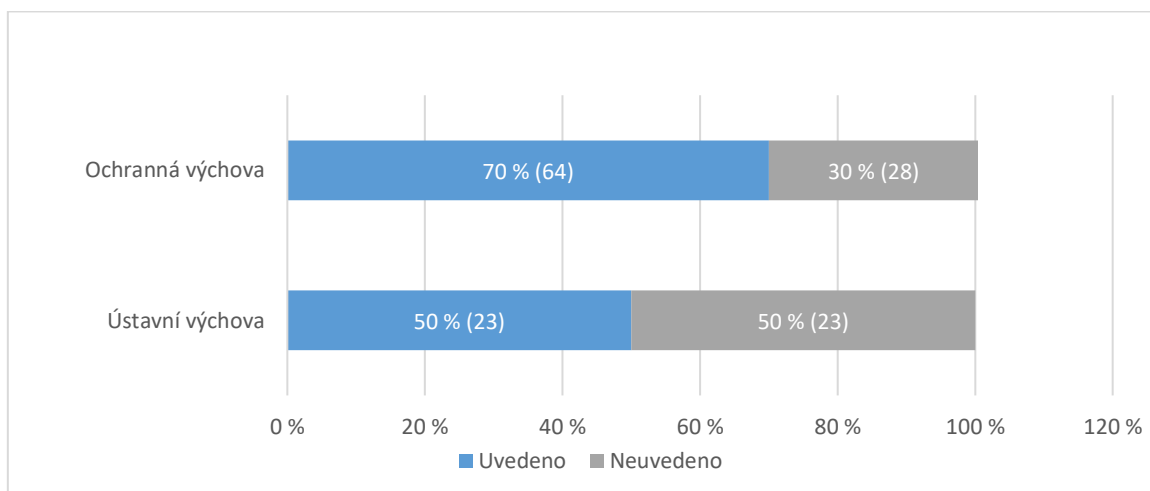
Graf 17 – Spolupráce rodiny dětí s ochrannou výchovou se státními institucemi (N=92)

Jak je vidět na grafu 18, polovina rozsudků nařizujících ústavní výchovu vůbec neuváděla informaci o tom, zda rodina spolupracuje, či nikoliv (50 %), zatímco u ochranné výchovy tato informace chyběla jen u necelé třetiny rozsudků (30 %).

Graf 18 – Uvedení informace o spolupráci rodiny dětí s institucemi veřejné správy u dětí s ochrannou výchovou a dětí s ústavní výchovou (N1=92, N2=46)

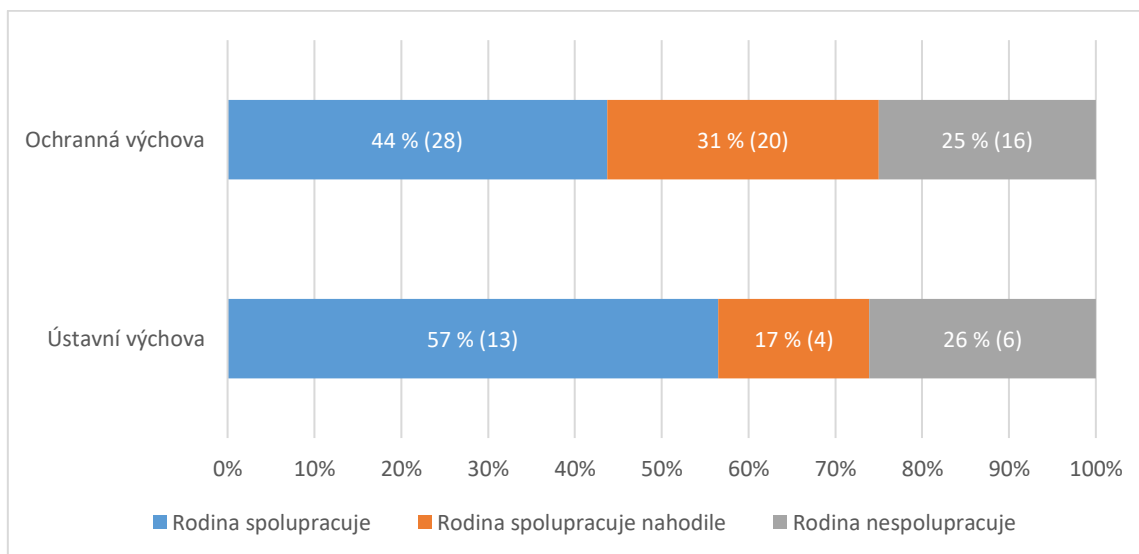

Rozhodli jsme se porovnat rozsudky o nařízení ústavní výchovy a uložení ochranné výchovy, které výslovně uvádějí informaci o tom, zda rodina spolupracuje.

Jak ukazuje graf 19, více než polovina rodin s dětmi, kterým byla nařízena ústavní výchova, spolupracovala se státními institucemi (57 %), zatímco u dětí s ochrannou výchovou spolupracovala rodina se státními institucemi ve zhruba dvou pětinách případů (44 %). Poměr rozsudků, které hodnotí rodiny jako nespolupracující, je u obou typů výchovy srovnatelný a jedná se přibližně o čtvrtinu případů (25 % u ochranné výchovy, 26 % u ústavní výchovy). Podle interpretace soudu rodiny dětí s uloženou ochrannou výchovou spolupracovaly nahodile v necelé třetině případů (31 %), což je dvakrát více než počet rodin dětí s nařízenou ústavní výchovou, které nahodile spolupracovaly ve více než šestině rozsudků (17 %).

Graf 19 – Spolupráce rodiny se státními orgány u dětí s ochrannou výchovou a dětí s ústavní výchovou (N1=64, N2=23)

2.4 Kriminogenní prostředí u dětí podle hodnocení soudu

Další oblastí, kterou jsme sledovali, bylo kriminogenní prostředí u dětí. Za takové prostředí považujeme objektivní, exogenní kriminogenní faktory, tj. rizikové činitele pocházející z vnějšího prostředí.²⁶ V rámci našeho výzkumu jsme se zaměřili na kriminogenní faktory mikrostruktury, tj. na rizikový vliv přátel, rodiny a vrstevníků.²⁷ V tomto ohledu jsme vyhledávali rozsudky, kde soud zvažoval vliv prostředí na delikventní chování nezletilého. Jako kriminogenní vliv jsme určili motivování, vyvolávání, usnadňování nebo podporování páchaní protiprávních činů.²⁸

Graf 20 ukazuje velký rozdíl v soudním hodnocení kriminogenního prostředí u ústavní a ochranné výchovy. Více než polovina rozsudků s ochrannou výchovou označila prostředí dítěte za kriminogenní (51 %), zatímco v rámci rozhodnutí o ústavní výchově soud hodnotil prostředí dítěte jako kriminogenní přibližně ve čtvrtině rozsudků (26 %).

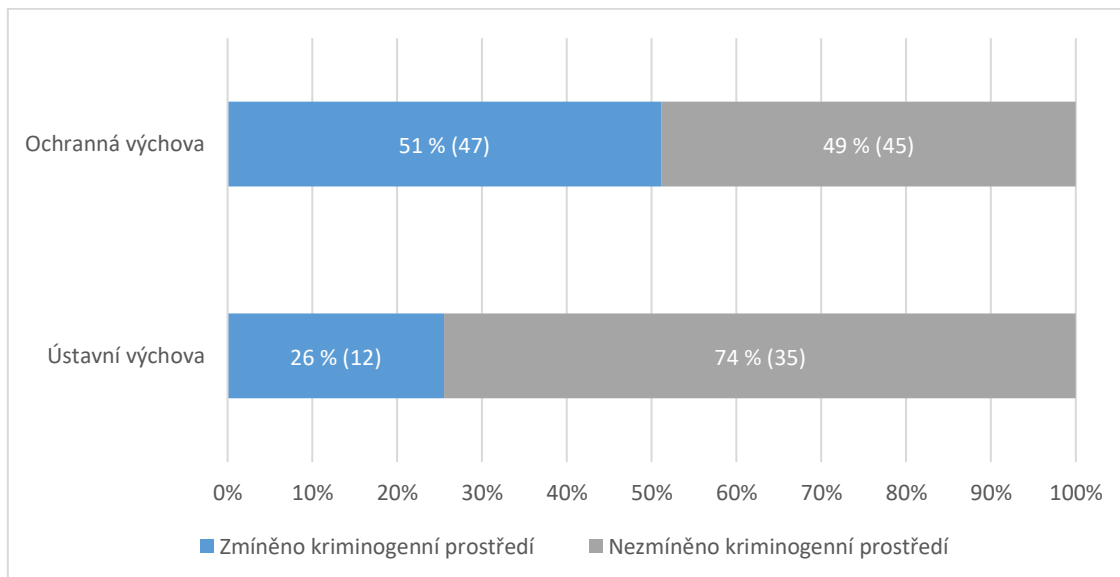
26 SCHEINOST, M. a kol. Kriminalita očima kriminologů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, ISBN 978-80-7338-096-0.

27 SCHEINOST, M. a kol. Kriminalita očima kriminologů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, ISBN 978-80-7338-096-0.

28 BLATNÍKOVÁ, Š., NETÍK, K. (2008). Predikce vývoje pachatele. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Graf 20 – Kriminogenní prostředí u dětí s ochrannou výchovou a dětí s ústavní výchovou (N1=92, N2=47)

2.5 Kriminogenní prostředí u mladistvých podle hodnocení soudu

U mladistvých nás zajímaly tři aspekty povahy jejich rodinného a sociálního zázemí a jejich interpretace v soudních rozhodnutích: nefunkční rodinné prostředí, kriminogenní rodinné prostředí a kriminogenní vliv vrstevníků. První z nich, nefunkční rodinné prostředí, je jedním z důvodů uložení ochranné výchovy osobám starším 15 let.²⁹ Soudy uvedly tento důvod uložení ochranné výchovy ve všech analyzovaných rozsudcích (100 %, 13 z 13). Odborná literatura poukazuje na to, že typickým rysem kriminality mládeže jsou tzv. mladistvé gangy.³⁰ Nezanedbatelný vliv vrstevníků na kriminální chování mladistvých je druhou sledovanou kategorií a třetí samostatnou kategorií tvoří kriminogenní rodinné prostředí.

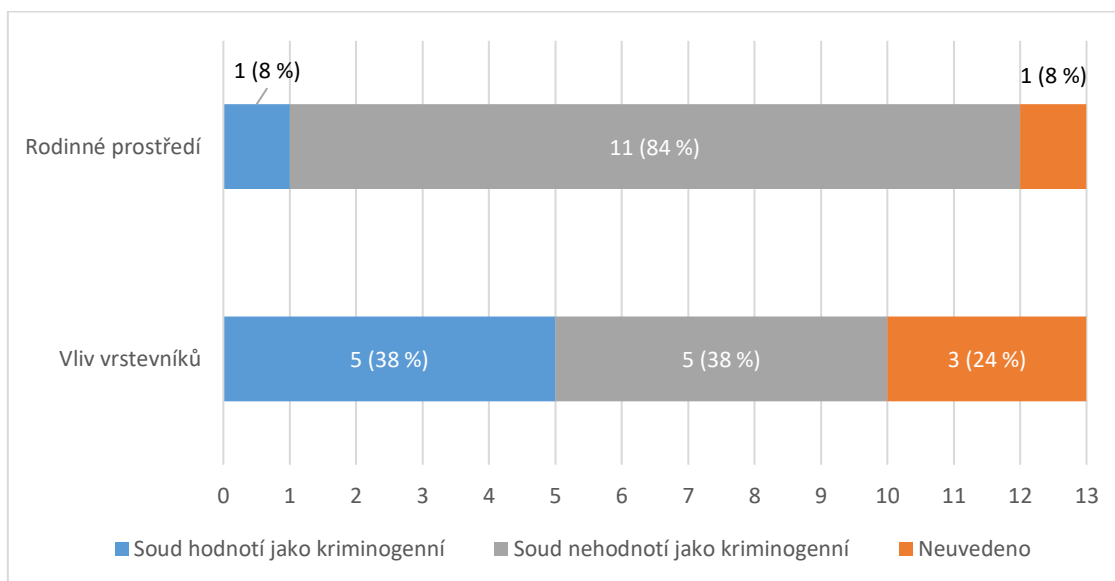
Jak je patrné z grafu 21, u většiny rozsudků soud nehodnotil rodinné prostředí jako kriminogenní (84 %, 11 z 13). Kriminogenní vliv rodiny byl označen u jednoho rozsudku (8 %, 1 z 13) a jeden rozsudek se povahou rodinného prostředí nezabýval (8 %, 1 z 13). Podle hodnocení soudů byl kriminogenní vliv vrstevníků vyšší, jednalo se o více než třetinu rozsudků (38 %, 5 z 13). Stejný počet rozsudků nevyhodnotil vliv vrstevníků jako kriminogenní (38 %, 5 z 13). Tři rozsudky se povahou vlivu vrstevníků nezabývaly (24 %, 3 z 13).

29 Ustanovení § 22 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

30 Palkosková, Mirka. 2019. Děti s projevy delikventního chování v institucionální výchově: Zpráva z odborného a terénního výzkumu 2016–2018. 2019, s. 4–5.

Graf 21 – Kriminogenní prostředí u mladistvých s ochrannou výchovou (N=13)

3. Chování

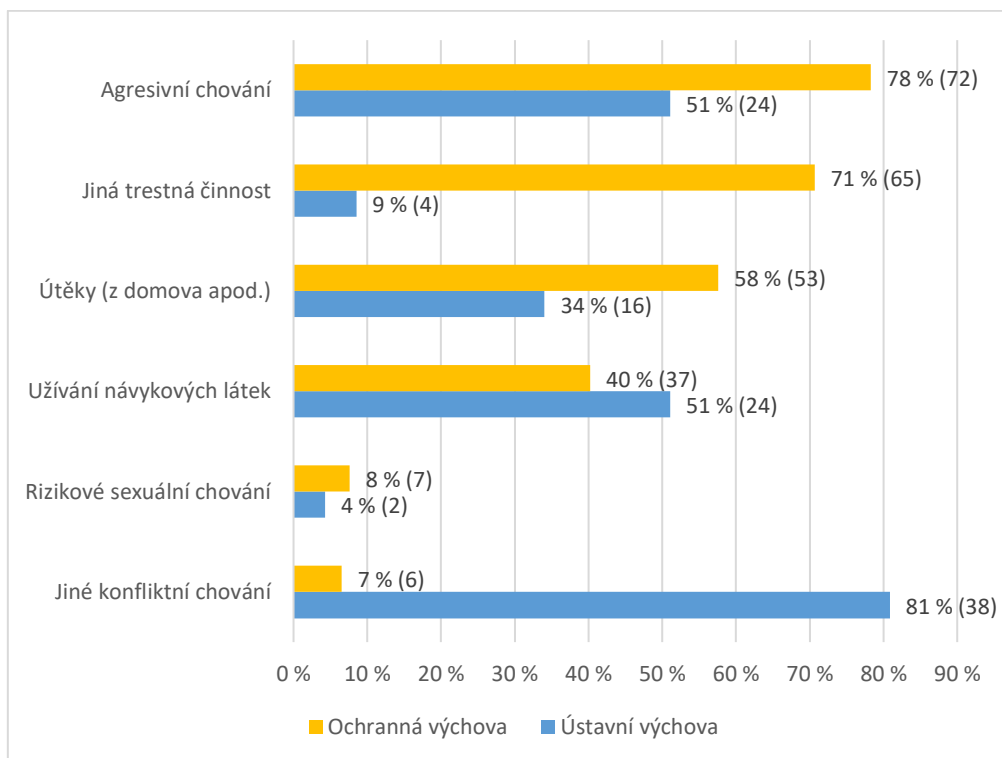
Nepříznivé životní okolnosti a kumulace rizikových faktorů v prostředí dětí a mladistvých často vedou i k různým negativním projevům chování. Zajímalo nás, jaké doprovodné sociálně-patologické projevy chování soud zvažoval a identifikoval při posuzování uložení ochranné výchovy. První kapitola se věnuje dlouhodobým problémům v chování (kapitola 3.1), následující kapitola problémům spojeným se školní docházkou (kapitola 3.2) a poslední kapitola psychickým problémům nezletilých (kapitola 3.3).

3.1 Dlouhodobé problémy v chování u dětí a mladistvých

V tom, jaké problémy v chování dětí uvádí rozsudky o uložení ochranné a nařízení ústavní výchovy, jsou významné rozdíly (graf 22). Nejčastějším doprovodným jevem u dětí, kterým byla uložena ochranná výchova, byly dlouhodobé projevy agresivního chování. Ty zmiňovaly více než tři čtvrtiny rozsudků (78 %). U dětí s nařízenou ústavní výchovou popisoval soud projevy agresivity v přibližně polovině případů (51 %). Dále soud zmiňoval páčání trestné činnosti nad rámec posuzovaného trestného činu v necelých třech čtvrtinách rozsudků (71 %), což je výrazně více v porovnání s rozhodnutími o ústavní výchově, kde se jednalo o téměř desetinu (9 %). Více než polovina rozsudků o uložení ochranné výchovy zmiňovala útky ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy (58 %), zatímco rozhodnutí o ústavní výchově zmiňují útky ve zhruba třetině rozsudků (34 %). Projevy jiného, méně závažného, zato dlouhodobého konfliktního chování byly u dětí s ochrannou výchovou nejméně časté (7 %), přičemž u dětí s nařízenou ústavní výchovou byly identifikovány ve více než čtyřech pětinach případů (81 %). Podobně dlouhodobé užívání návykových látek se objevilo v přibližně polovině rozsudků o nařízení ústavní výchovy (51 %), zatímco u dětí s ochrannou výchovou soudy identifikovaly dlouhodobé užívání návykových látek ve dvou pětinach rozsudků (40 %).

Graf 22 – Individuální projevy chování u dětí s ochrannou výchovou a dětí s ústavní výchovou (N1=92, N2=47)

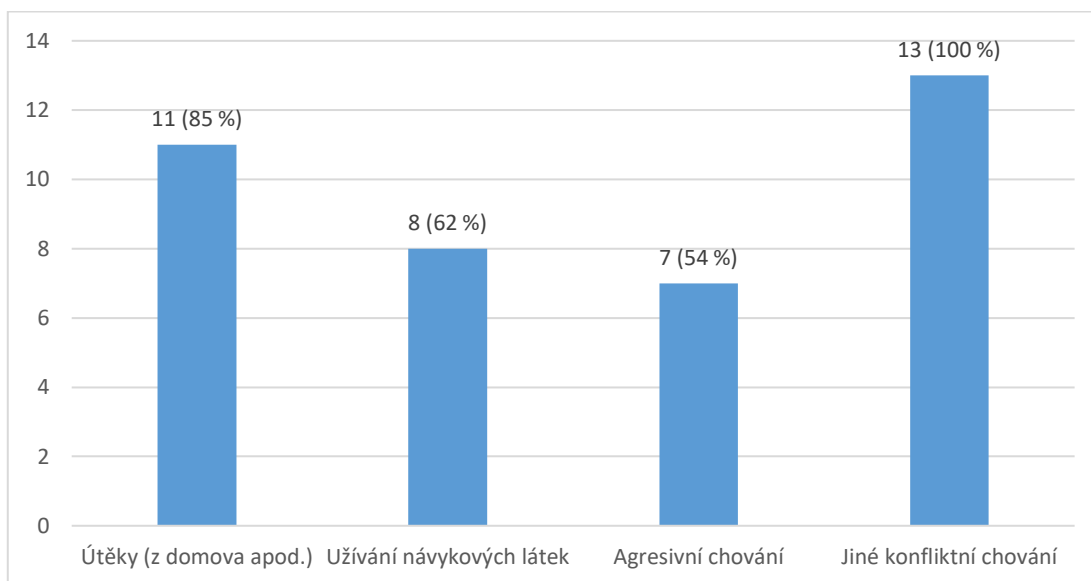

Pozn.: Součet podílů netvoří 100 %, protože jeden rozsudek mohl být zařazen do více kategorií.

Jak ukazuje graf 23, u mladistvých se všechny nadefinované kategorie objevily v necelé třetině rozsudků o uložení ochranné výchovy (31 %, 4 z 13). Všechny posuzované rozsudky zmiňovaly jiné konfliktní chování (100 %, 13 z 13). Nejvíce rozhodnutí, přibližně pět šestin, zmiňovala útěky z domova či školského zařízení určeného pro výkon ústavní a ochranné výchovy (85 %, 11 z 13). Ve zhruba dvou třetinách případů soudy poukázaly i užívání návykových látek (62 %, 8 z 13). Nejméně časté bylo agresivní chování, které však přesto zmiňovala více než polovina rozsudků (54 %, 7 z 13).

Graf 23 – Individuální projevy chování u mladistvých s ochrannou výchovou (N=13)

Pozn.: Součet podílů netvoří 100 %, protože jeden rozsudek mohl být zařazen do více kategorií.

3.2 Problémy ve škole dětí podle hodnocení soudů

Děti jsou školou povinné a lze předpokládat, že dlouhodobé problémy v chování se mohou projevat i ve škole. Rozhodli jsme se zaznamenat, zda a jaké problémy se dlouhodobě vyskytovaly u dětí s ústavní a ochrannou výchovou. Povahu problematického chování jsme rozdělili do tří kategorií: klasifikační problémy, výchovné problémy a antisociální chování. Klasifikační problémy jsou spojené s plněním klasifikace a povinností v rámci školy. Jedná se především o situace, kdy se žák nezapojuje do výuky, neprojevuje zájem o probíranou látku nebo má problém s klasifikací, kvůli zvýšené absenci ve škole. Jako výchovné problémy jsme označili projevy chování značící vzdorovitost, neposlušnost, menší kázeňské přestupky. Jedná se o případy, kdy jedinec porušuje společenské normy, ale intenzita porušení nepřekračuje právní předpisy.³¹ Jako antisociální chování jsme označili protispolečenské jednání, kdy jedinec závažně porušuje normy společnosti, včetně agresivity, vandalství, násilí a páchání trestné činnosti v rámci školy.³²

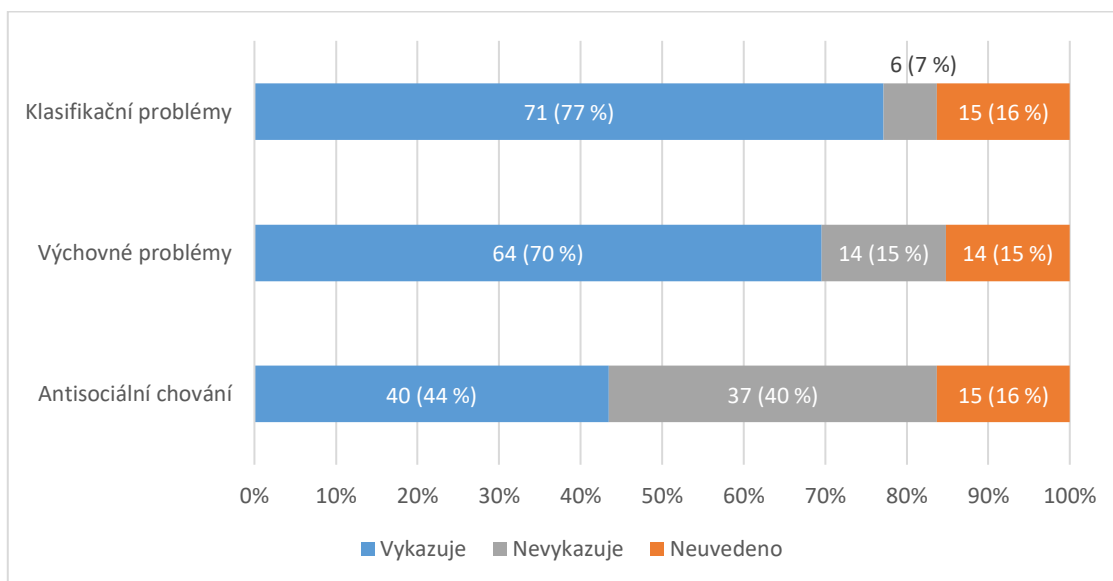
Rozsudky o uložení ochranné výchovy ukázaly, že čím bylo chování závažnější, tím méně dětí se ho dopouštělo (graf 24). Problémy s klasifikací jsme identifikovali ve více než třech čtvrtinách všech rozsudků (77 %). Téměř desetina rozsudků přímo uváděla, že dítě žádné klasifikační problémy nemá (7 %). Závažnější výchovné problémy popisovaly téměř tři čtvrtiny rozsudků o uložení ochranné výchovy (70 %) a méně než polovina rozsudků uváděla projevy antisociálního chování ve škole (44 %).

31 Palkosková, Mirka. 2019. Děti s projevy delikventního chování v institucionální výchově: Zpráva z odborného a terénního výzkumu 2016–2018. 2019, s. 24.

32 Tamtéž.

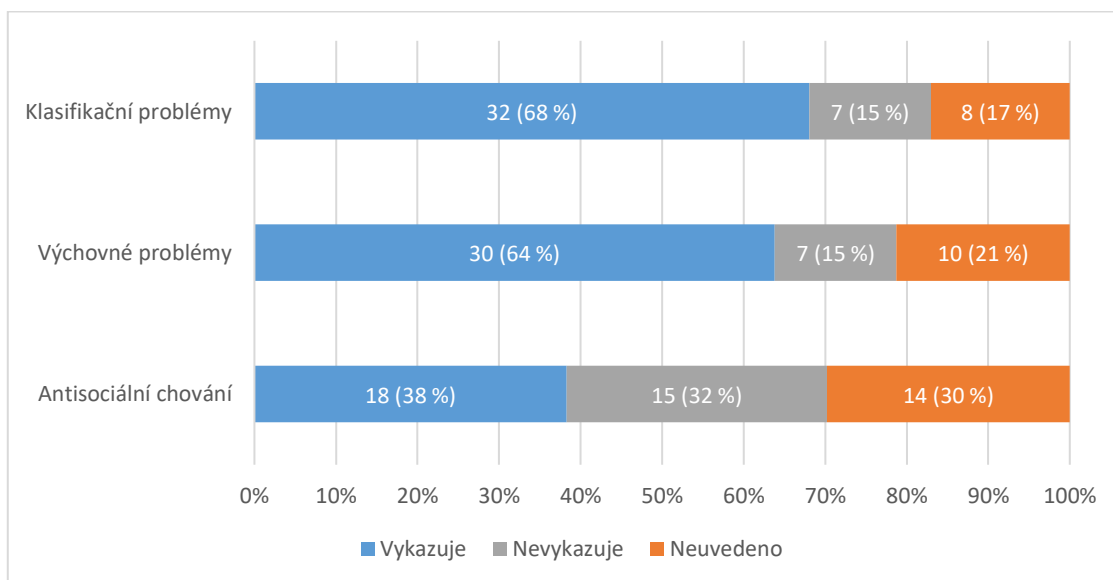

Graf 24 - Problémy ve škole u dětí s ochrannou výchovou (N=92)

Jak zobrazuje graf 25, děti s nařízenou ústavní výchovou vykazovaly podobně časté problematické chování ve škole jako děti s uloženou ochrannou výchovou. Více než dvě třetiny dětí měly problémy s klasifikací (68 %). Téměř dvě třetiny dětí měly ve škole výchovné problémy (64 %) a zároveň více než třetina rozsudků zmiňovala antisociální chování v rámci školy (38 %).

Graf 25 – Problémy ve škole u dětí s ústavní výchovou (N=47)

3.3 Psychické problémy nezletilých podle hodnocení soudu

Ochranná výchova může být uložena, pokud je chování nezletilého natolik závažné, že je nelze korigovat v rámci rodiny.³³ V takovém případě se může jednat o projevy

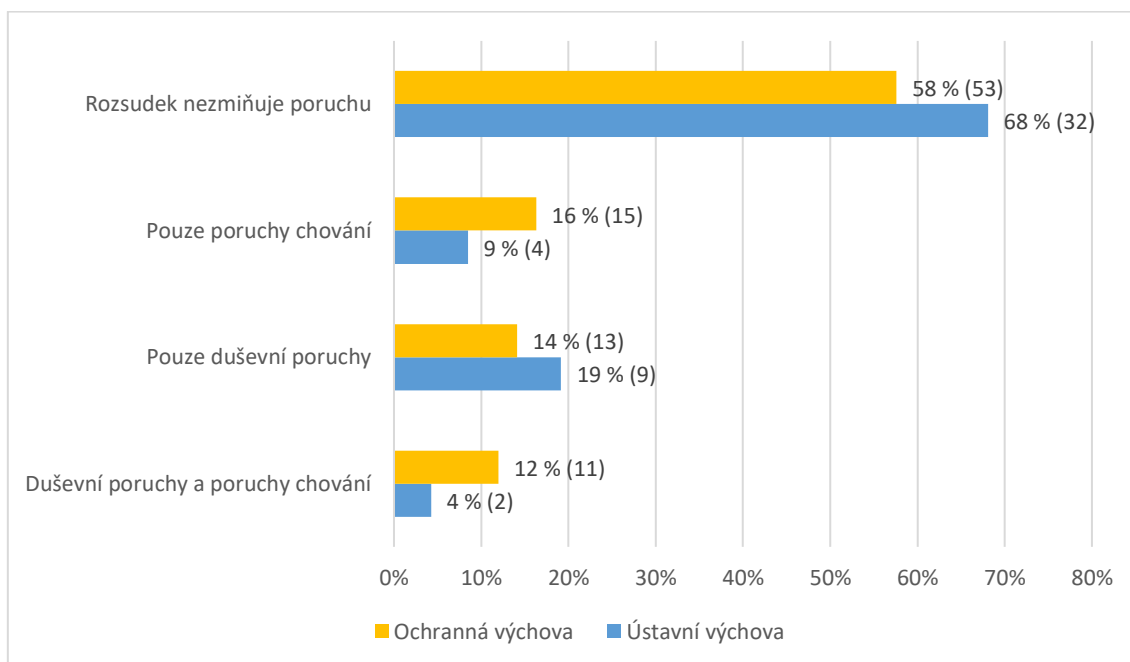
³³ Palkosková, Mirka. 2019. Děti s projevy delikventního chování v institucionální výchově: Zpráva z odborného a terénního výzkumu 2016–2018. 2019, s. 22.

psychických problémů nezletilého (poruchu chování, závažnější duševní onemocnění). Je však třeba dodat, že ne všichni nezletilí s ochrannou výchovou musejí nutně trpět psychickými problémy. Nesledovali jsme, zda nezletilý vykazuje známky např. poruch chování (tj. opakující se a trvalý vzorec asociálního, agresivního a vzdorovitého chování, které porušuje sociální normy a očekávání přiměřená věku dítěte),³⁴ ale zajímalo nás, zda psychické problémy uváděl soud v rámci odůvodnění uložení ochranné výchovy. V případech, kdy soud nepřihlížel k psychosociálnímu zdraví v rámci rozsudku, jsme vyhodnotili daného nezletilého jako bez psychických problémů.

Jak ukazuje graf 26, více než dvě třetiny rozsudků o nařízení ústavní výchovy dětem nezmiňovaly žádné psychické problémy (68 %), u ochranné výchovy se jednalo o méně než dvě třetiny (58 %). Necelá pětina rozsudků o uložení ochranné výchovy zmiňovala pouze poruchy chování (16 %), zatímco u ústavní výchovy šlo o necelou desetinu (9 %). Poruchy chování v kombinaci s duševním onemocněním zmiňovala více než desetina rozhodnutí o ochranné výchově (12 %), přičemž u ústavní výchovy se jednalo o dva rozsudky (4 %, 2 ze 47). Duševní onemocnění více uváděla rozhodnutí o ochranné výchově v méně než šestině všech rozsudků (14 %), zatímco rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy je uváděla v přibližně pětině rozsudků (19 %).

Graf 26 – Psychické problémy u dětí s ochrannou výchovou a dětí s ústavní výchovou podle hodnocení soudu (N1=92, N2=47)

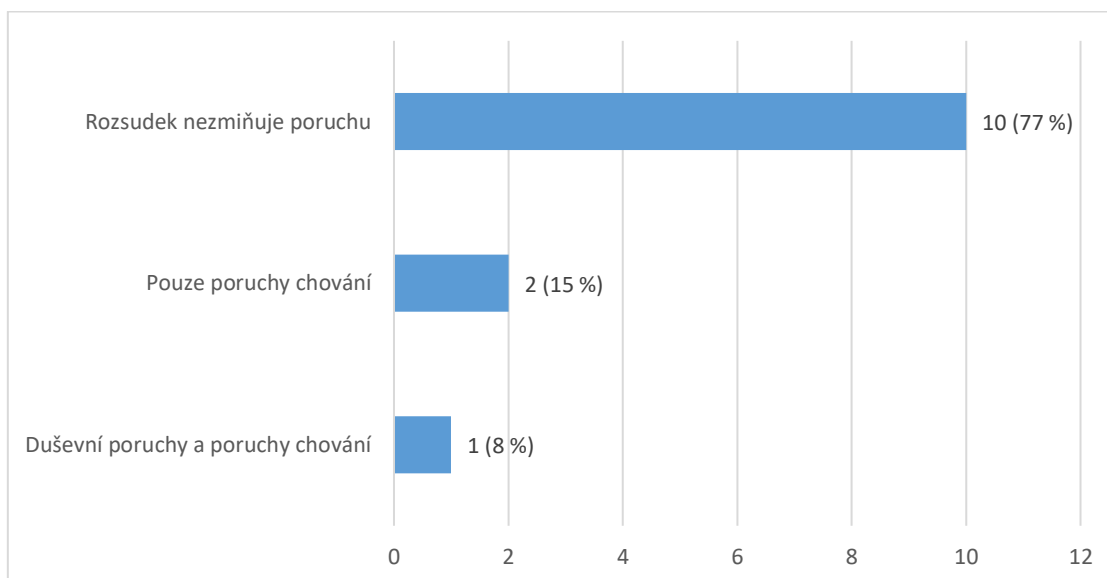

Jak je patrné z grafu 27, většina, více než tři čtvrtiny rozsudků o uložení ochranné výchovy mladistvým, neuváděla žádné psychické problémy (77 %). Pouze tři rozsudky (23 %) odkazovaly na problém v oblasti duševního zdraví mladistvých, přičemž dva rozsudky (15 %) zmiňovaly pouze poruchy chování a jeden rozsudek (8 %) zmiňoval duševní poruchy i poruchy chování.

34 Tamtéž.

Graf 27 – Psychické problémy u mladistvých s ochrannou výchovou (N=13)

4. Vzdálenost zařízení od rodiny

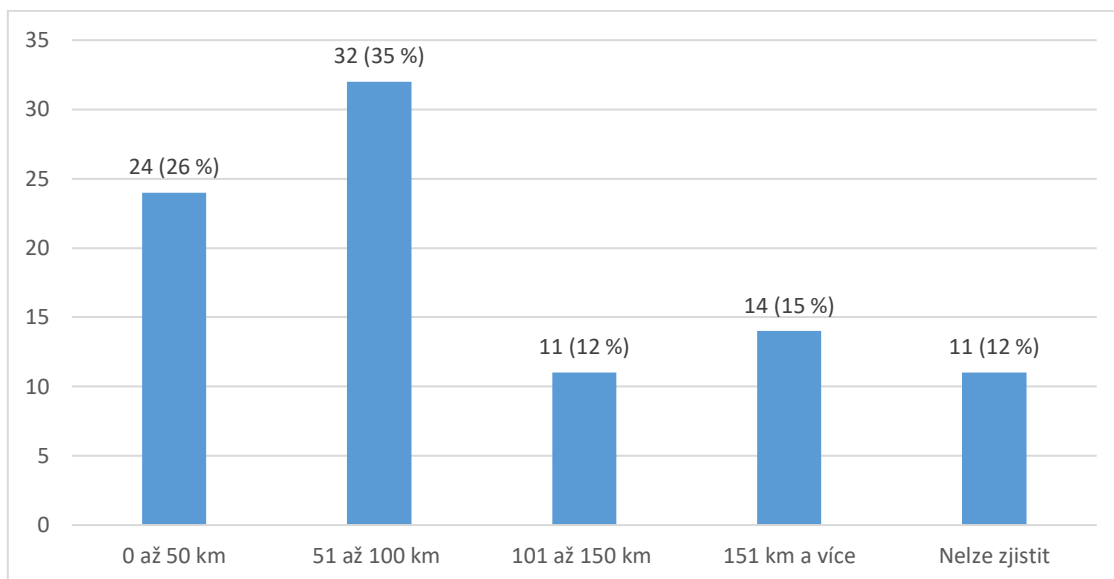
V předchozím výzkumu³⁵ jsme zjišťovali dojezdovou vzdálenost zařízení, do kterého bylo dítě umístěno, od rodiny dítěte. V tomto výzkumu nás zajímalo to stejné. Dojezdovou vzdálenost jsme určili zadáním obce trvalého pobytu dítěte, případně pečujícího rodiče, a obce, kde sídlí zařízení, ve kterém je dítě umístěno, do aplikace Google maps.

Jak ukazuje graf 28, téměř dvě třetiny dětí byly umístěny do zařízení v dojezdové vzdálenosti menší než 100 km (61 %). Více než čtvrtinu dětí umístil diagnostický ústav do vzdálenosti do 50 km (26 %) a více než třetinu do zařízení ve vzdálenosti 51 až 100 km od rodiny (35 %). U více než čtvrtiny dětí vzdálenost od rodiny přesáhla 100 km (27 %). Z toho více než desetina byla umístěna ve vzdálenosti 101 až 150 km (12 %) a zbytek dětí byl umístěn do vzdálenosti větší než 151 km (15 %). U více než desetin rozsudků nebylo možné zjistit adresu rodiny dítěte či zařízení (12 %).

35 VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy: Zpráva z návštěv zařízení 2022* [online]. Brno: KVOP, 2022 [cit. 6. 2. 2024]. Dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/10388>, s. 70–85.

Graf 28 – Vzdálenost zařízení pro výkon ochranné výchovy od rodiny u dětí s ochrannou výchovou (N=92)

Rozhodli jsme se porovnat dojezdovou vzdálenost dětí, které mají uloženou ochrannou výchovu, a dětí s nařízenou ústavní výchovou, které jsme zkoumali v předchozím výzkumu.³⁶ Liší se totiž způsob, kterým jsou tyto děti umísťovány do zařízení:

- V rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy soud označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Přitom přihlédne k zájmům dítěte a k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí a dbá na umístění dítěte co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých.³⁷ V tomto výzkumu nás zajímalo, zda i při uložení ochranné výchovy je reflektována dojezdová vzdálenost dětí a mladistvých v zařízení ochranné výchovy od svých rodin.
- U ochranné výchovy soud přímo nevybírání zařízení pro její výkon, jak je tomu v případě nařízení ústavní výchovy. Místo toho o výběru zařízení pro výkon ochranné výchovy rozhoduje diagnostický ústav v rámci své sítě. Soud má pravomoc pouze dočasně umístit dítě do tohoto diagnostického ústavu, který je určen na základě místa bydliště dítěte.

Porovnání ukázalo, že děti s ústavní výchovou byly nejčastěji umístěny do zařízení do 50 km od bydliště, a to v přibližně polovině případů (52 %). U dětí s ochrannou výchovou to bylo podstatně méně, zhruba jedna čtvrtina (26 %). Navíc, děti s ústavní výchovou byly v přibližně třetině případů umísťovány do zařízení ve vzdálenosti od 50 do 100 km (33 %). Tento poměr je srovnatelný s dětmi s ochrannou výchovou (35 %).

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Ustanovení § 971 odst. 4 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

V porovnání to však znamená, že zatímco většina dětí s nařízenou ústavní výchovou je v zařízení od 0 do 100 km od rodiny (85 %), u dětí s ochrannou výchovou jsou takto blízko rodině jen necelé dvě třetiny (61 %).

Podle grafu 29 u mladistvých, podobně jako u dětí, byly téměř dvě třetiny mladistvých umístěny do vzdálenosti 100 km od rodiny (63 %, 12 z 19) a přibližně polovina do zařízení ve vzdálenosti 51 až 100 km (47 %, 9 z 19). Ve zhruba šestině případů (16 %, 3 z 19) byli mladiství umístěni do vzdálenosti do 50 km. V přibližně pětině případů byli mladiství v zařízení ve vzdálenosti vyšší než 151 km (21 %, 4 z 19) a více než v desetině případů v zařízení ve vzdálenosti 101 až 150 km od rodiny (11 %, 2 z 19).

Graf – 29 Vzdálenost zařízení ochranné výchovy od rodiny u mladistvých s ochrannou výchovou (N=19)

